Urbánek, Rudolf

[Jako jsme již viděli při tradicích ...]

In: Urbánek, Rudolf. *Žižka v památkách a úctě lidu českého.* Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 40-69

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/126470
Access Date: 28. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

o zjevy takového rázu, jako byl Žižka, a v tomto rámci bylo vhodné místo i pro legendu čáslavskou o pochování Žižkově[1], jež nezůstala osamocena[2].

III.

Jako jsme již viděli při tradicích, poutajících se k určitým místům, že již svým rázem prozrazují smýšlení původců, jejich úctu i lásku, avšak též jejich odpor a nenávist — tak bylo i v ostatní tradici o Žižkovi. Hned od počátku pozorujeme zde dva tábory, přátel i nepřátel, husitů i domácích katolíků, z nichž tito měli široké pozadí i v podobně smýšlející, stejně proti Žižkovi zaujaté veřejnosti evropské, v níž teprve později, ať již vlivem smýšlení kritičtějšího nebo následkem proměny náboženské, se též ozývaly hlasy sympatičtější. Těsná souvislost husitské války s cizinou, jež hned od počátku měla živý zájem o potlačení českého kacířství a pozorně sledovala vývoj českých událostí, sama berouc na nich v značné míře přímou účast, působila, že pověst o husitech a zvláště o jejich hlavních jménech, Husovi a Žižkovi a později o Prokopovi Holém, byla daleko rozšířena[3]. Proto je zcela přirozeno, že, ne-li z ciziny vlastní, tedy alespoň z přední německé země korunní, ze Slezska, kde národnostní i náboženské antipatie byly citlivou resonanční deskou pro zprávy z Čech, máme jeden z prvních známých dokladů o tom, jak se tam tvořila tradice o Žižkovi, zde ovšem jemu nepřátelská.

Zde opat zahaňský Ludolf, dobrý pamětník karolinské Prahy, jenž se ještě dožil alespoň počátků války husitské († 22. srpna 1422), je ukazatelem, jak působily na cizinu zprávy o prvních velikých úspěších Žižkových. Žižka, jejž si „ďábelská sekta“ husitská „zdvihla nad sebou proti bohu za svou hlavu“[4], je tehdy vlastním předmětem nenávisti

[1] O vlastním nálezu čáslavském a výkladech s ním spojených sr. níže v partii o stáří Žižkově.

[2] Millauer (1824) 41 zmiňuje se o tom, že také na vrchu Žižkově ukazoval se veliký kámen, pokládaný za Žižkův náhrobek. O této tradici, již autor nepokládá za hodnou vyvrácení, však nevíme, kdy vznikla, nebyla-li již staršího původu. — O tom, jak pověst může klamati, vidí posledně v ČČH. 1924. 315 i Sedláček nejlepší doklad právě v tradici o pohřbení mrtvoly Žižkovy v Čáslavi.

[3] R. 1433 v Basileji bylo řečeno v přítomnosti Cesariniho Prokopovi (před tím stala se i zmínka o záhubě pikartů od Žižky): „Scitote, quod non tantum prope, sed etiam remote estis diffamati; habeo enim unum tractatum contra vestros articulos multos, per multas dietas abhinc compositum“ (Monum. concil. I. 311).

[4] „Tractatus de longaevo schismate“ v AÖG. 60. 494: Žižka se tu jmenuje „Cziskow, nomine vel cognomine“ (str. 533 „Cziska“). Text této práce Ludolfovy je

slezského kronikáře, jenž již v době předešlé se jako představitel živlu německého vůči Čechům netajil svým záštím. Zdá se však, že nikoli jen na jeho účet spadá obvinění, jež je zajímavou obdobou ukrutnosti kutnohorských Němců, kteří dávali za husitské zajatce za laika po jedné kopě a za kněze po pěti kopách a vrhali je do šachet[1]. Nepochybně k omluvě tohoto jednání, za něž se pak husité, zvláště Táboři krutě mstili[2], vznikla mezi katolíky podobná pověst o Žižkovi, již jen Ludolf opakuje, že prý veřejným ohlášením („ut dicitur") sliboval za kněze nebo mnicha, avšak i za jáhna nebo podjáhna katolického po dvou kopách; z kněží takto jemu vydaných mnozí byli upáleni, nepřijali-li bludy husitské a viklefské: kdo z nich pak odstoupil od husitské „nevěry" a padl husitům v moc, byl již bezohledně zbaven života[3]. Katolický kronikář, srovnávaje se v tom s obecnou náladou, zazlíval husitům, co u své strany bez odporu uznával. I on věděl, že si katolíci v této „nejspravedlivější" válce ruce umývali v krvi zabitých kacířů, avšak Žižkovi vytýkal, že on ve svém opovědním listu markrabatům míšenským nazval je proto nejen zatvrzelými kacíři, nýbrž i „vrahy a nespravedlivými krve prolévači"[4]. Proti husitskému vůdci pobuřuje Ludolfa zvláště jeho stanovisko, že jen jeho, husitská víra je pravá, svatá a neposkvrněná a všichni ostatní, kdo se jí protiví, že jsou synové nevěry: proto si dali Táboři i Žižka na pečeti vyrýti i na korouhev válečnou namalovati obraz kalicha, aby tak ostatním národům naznačili, že všichni věrní křesťané jsou „z nutnosti spasení" zavázáni přijímati pod obojí způsobou[5].

částí rukopisu benátského, jenž patřil známému z doby Jiříkovy kazateli vratislavskému Tempelfeldovi, v jehož spisech se nám leccos z Ludolfa vrací (sr. Krejčík v ČČM. 1906. 77 i úvod Loserthův k vydání traktátu Tempelfeldova v AÖG. 61.).

[1] T. zv. kollegiát pražský u Höflera, SS. rr. husit. I. 79.

[2] Jak v 18. století Beausobre na základě kroniky Vavřince z Březové u husitů uznával, že jejich násilí byla jen odvetou za předcházející křivdy, sr. Kraus, Husitství v literatuře, zejména německé II. 125.

[3] Ludolf 494—495. Toman, Liter. památky 85, jenž si toho všiml, pochybuje o tom, tvrdě, že, i kdyby to bylo pravda, byla by to jen slabá odveta za ukrutenství katolíků domácích i cizích.

[4] Ludolf 534. Opověď tu, nezachovanou, vydal Žižka, „capitaneus Pragensium" s mnoha jinými i s jakýmsi Polákem (rozumí se tu Zikmund Korybut): Žižka se tu zve „capitaneus communitatis in Thabor", avšak hned se opět praví, že jej i „Pragenses pro capitaneo habuerunt" (str. 533). Jméno Táborů správně odvozuje Ludolf od hor, na něž chodili a jež „Tábor" nazývali.

[5] Ludolf 495 i 533.

Jestliže podobné mínění převládalo i v českých kruzích katolických a Žižku, jehož populárnost je patrna i v tom, že i v katolických pramenech slyšíme jej prostě označovati jménem „Žižka“[1], pokládalo za předního původce hojných krveprolití, způsobených Táborskými, nešetříc o něm přezdívek nejpotupnějších, jež byla již přípravou podobného celkového, ale daleko výraznějšího pojetí Eneáše Silvia[2] — naopak veřejnost husitská viděla v Žižkovi pravého „božího bojovníka“, českou obdobu hrdinských zjevů starozákonních, jako byli Jozue, Gideon nebo později Juda Makkabejský. Zdaž se pilným čtenářům Písma i současníkům a pamětníkům Žižkovým nevnucovala představa slepého vojevůdce, když čítali, jak Hospodin povolal Gideona k vůdcovství lidu, jak tento se 300 muži přemohl veliké množství Midiánských i jak odmítl nabízenou mu vládu slovy, že Hospodin sám bude vládnouti Izraelským?

Hned ve zprávách vrstevníků Žižkových mocně vystupují dva podstatné rysy, nezbytné „božímu bojovníku“: zbožnost i statečnost. Vavřincovi z Březové u tohoto jednookého někdy „čeledína krále Václava“ oba tyto tóny charakterové se vždy hned ozvou, jakmile pronese jeho jméno; přes to že, historii Táborských provází nepříznivou kritikou zaujatého odpůrce, vůči Žižkovi, zachraniteli Prahy, jihne předsudek největšího husitského kronikáře a on s vděčným uznáním potvrzuje, že byl to „o zákon Kristův horlitel obzvláštní“, muž „nad obyčej smělý a

[1] Sr. t. zv. kroniku university pražské ve FRB. V. 581 („et ibi Zizka cepit capitaneatum“ atd.; o kronice té sr. Bartoš v ČČM. 1920, 1 a d.) i Bartoška z Drahonic, tamtéž 591 (r. 1419 konšelé zabiti „per Zizkam et suos complices“). Ze strany husitské sr. mimo jiné lapidární větu letopiscovu k r. 1419 při spálení Malé strany, jíž se Žižka uvádí na scénu: „A tu Žižka vzat jest ot lidu na slovo; neb jest tu počal bojovati (St. let. češ. 32).

[2] K r. 1423, vlastně k r. 1424: „Zisca princeps latronum, qui [se] appellabant legistas“ u t. zv. Beneše minority (u Dobnera, Monum. IV. 72); je to hodnocení stejné, jež též r. 1428 Sirotky zve „Orphani latrones dicti“ (tamtéž 73) a jež s takovým zadostiučiněním mluví o zkáze vojsk polních: „et periit memoria eorum cum sonitu, videlicet illorum depopulatorum, spoliatorum, et eorum magnificencia annichilata est“ (tamtéž 74). K r. 1424 k jeho smrti u starého kollegiáta, sotva však z jeho pera — bude to vsuvka katolického glossátora — se najednou vyskytne v latinském textu nehorázná charakteristika „zrádce vytěpený“ (u Höflera I. 87). — Jak pověst rostla a přičítala Žižkovi i věci, o nichž jiné prameny nic nevědí, svědčí zpráva Bartoškova ve FRB. V. 591, že nazejtří po smrti krále Václava „Zizka cum suis complicibus ecclesias et monasteria Prage intrans ymagines fregit multas“ (sr. námitky Tomkovy, Jan Žižka 19[1]). Také řež chomútovská z r. 1421 se v t. zv. kronice university pražské vyhlašuje hlavně za dílo Žižkovo: „Hec orta et perpetrata sunt per Zizcam et cives Pragenses“ (FRB. V. 581).

statečný, k jehožto zřízení všecko vojsko kladeno bylo, jehožto lid sedlský, leč neoděný, s cepami, palicemi, s samostřily, s sudlicemi následovali a velmi rádi poslouchali"[1]. A se stejnou úctou o týchž vlastnostech mluví prostí, anonymní letopisci, kteří byli ještě blíže, než učený mistr pražský, srdci i pravému smýšlení lidu a jejichž hlas lze nejspíše pokládati za výraz veřejného mínění husitského: jestliže sami osobně Žižku neznali, alespoň měli o něm zprávy od svědků nejvěrohodnějších, účastníků jeho bojů i vítězství. Ani zdrželivý celkem starý kollegiát pražský neupírá Žižkovi, jak při různých příležitostech „mužně" se svými proti nepřátelům bojoval[2]. Právě pro jeho zbožnost vždy mu podle obecné víry bůh pomáhal, „neb jest věrný jeho sluha byl"[3].

Pomoc boží tomuto vyvolenému služebníkovi při jeho úžasných vítězstvích nabývala v představě lidové rázu zázračného. V té příčině zvláště bitva u Sudoměře r. 1420 se stala přímou obdobou s bitvou Jozuovou s pěti králi Amorejských, kdy „zastavilo se slunce a stál měsíc, dokudž nepomstil se lid nad nepřátely svými"[4]: u Sudoměře však naopak, kde takové množství nepřátel bylo, že by prý bylo stačilo koni lid Žižkův rozdupati, „kterakžkoli ještě bieše záhe, jakoby o nešpořiech bylo, však slunce zřetedlný západ vzalo za horu, jakoby jím lúčil, a hned tma přielišná byla, že nevěděl kdo koho bíti... Tak ten div nepřietelé vidúce, takto sú v mnoho hlasóv mluvili: Mé kopie jich nebode, mój meč jich neseče a mój samostřiel jich nestřielé"[5]. Než i jindy a jinde úspěchy Žižkovy byly vykládány „divným" působením božím[6].

[1] FRB. V. 362, 364—365, 371.

[2] Sr. o bojích r. 1420 s Bohuslavem ze Švamberka i při bitvě u Sudoměře (Höfler I. 79, 80). Ve St. let. češ. text *T* (dosud netištěný) líčí, jak r. 1420 na Vítkově „již Čechům těžko bylo a bratra Žižku svrhli již do příkopu"; že Žižku již nepřátelé za nohy táhli se zdi, praví, jistě na základě starší předlohy, Bílejovský v Kronice církevní (II. vyd., 1816) 49. R. 1421 u Boru Žižka, osut vůkol nepřáteli, „se mužsky bránil, doufanie vždy v pánu bohu maje", až nepřátelé „s hanbú pryč ujeti musili" (St. let. češ. 47).

[3] St. let. češ. 34 (o bitvě u Sudoměře), i 59 (o přechodu přes přítok Narhedu na výpravě uherské): „I děkoval pánu bohu, že mu pán buoh ráčil pomoci přes tu vodu se přepraviti". „A tak jemu pán buoh pomáhal z Uher vytáhnúti" (tamtéž 61). A tak i zemřel: „poručenstvie učinil svým milým, věrným bratřím a Čechuom..., aby se milého boha bojiece, stále a věrně bránili pravdy boží pro věčnú odplatu. A tu již bratr Žižka, poručiv se milému bohu, život svuoj dokonal..." (tamtéž 64).

[4] Jozue 10. 13.

[5] St. let. čes. 34.

[6] Sr. doklady v mém článku „Žižka a válečnictví husitské" ve „Sborníku

Přes to však u současných letopisců bylo pochopení i pro vůdčí schopnosti Žižkovy, jež byly kořenem jeho vítězství, nejen pro hlavní jeho čin tvůrčí, pro vytvoření nového způsobu válčení, jenž zdál se býti současníkům tak samozřejmý, že o něm skoro ani nemluvili, nýbrž i pro jeho obezřetnou prozíravost, jež věděla si v každém postavení rady i pomoci[1]. Tak roste Žižkova slavná pověst a upevňuje se pevné husitské přesvědčení, že jeho vůdce je „vítězný v bojích a šťastný, ve válkách nepřemožený", jak musil r. 1422 uznati i Zikmund Korybut, jenž, zdá se, podléhaje ještě dojmu cizích informací, Žižkovi nepříznivých, původně jemu napsal, „aby země nehubil a neplenil"[2]. Tím spíše pak působila sugestivní pověst o jeho nepřemožitelnosti na nepřátele: nejenom prostí žoldnéři ujížděli před ním, jakmile přišel jim na blízko[3], nýbrž před ním pole opouštěl i král Zikmund[4].

A Žižka sám byl si vědom tohoto účinku na nepřátele, jenž neztrácel na váze, ani když vůdce oslepl na obě oči[5]; jeho účast na operacích válečných po úplném oslepnutí mocně imponovala veřejnosti husitské, jsouc jen přesvědčivějším utvrzením u víře v jeho vyvolenost,

Žižkově" str. 296—97. I bitva u sv. Gotharda r. 1423 se tak vykládá: „A to mu pán buoh pomohl" (St. let. češ. 56).

[1] O jeho opatrnosti svědčí, čekal-li po bitvě sudoměřské u Újezda, „až poň s Táboru i poslali" (St. let. češ. 35). Vavřinec z Březové 385 konstatuje, jak Žižka, „hoc presciens" zřídil r. 1420 opevnění na Vítkově a tak zabránil úmysl Zikmundův horu obsaditi a město od dovozu zvenčí odříznouti.

[2] St. let. češ. 52.

[3] Tak učinili žoldnéři ve Vodňanech v srpnu 1420 (AČ. III. 3—4).

[4] R. 1421 Zikmund před ním „statim fugit" z Kladrub (starý kollegiát u Höflera I. 83; Vavřinec z Březové 472 praví, že Pražané táhli spojiti se se Žižkou, „regem de campis repulsuri" a král, „non audens hostes expectare fugit de campis; také podle Eneáše Silvia, Hist. boh. kap. 44, král z Kladrub „turpi fuga recessit). A podobně prchl král na konci téhož roku k Habrům (kollegiát 85; „et rex vix fugit", praví též pokračovatel letopisů u Dobnera, Monum. IV. 136).

[5] R. 1421 osleplý již Žižka táhl s Pražany k Mostu, „ut vel [český překlad překládá „alespoň"] Theutonicis timorem imponeret" (Vavřinec z Březové 509). A tak i kurfiřti „et ipsi timentes fugierunt" od Žatce (u letopisce Dobnerova, Monum. IV. 136, zde ovšem s nesprávným zařaděním, jako by předcházela porážka králova u Habrů). — Naproti tomu nechybí ovšem výkladů katolických o utíkání Žižkovu, když tento před přesilou nepřátelskou ustupoval. Tak podle t. zv. Beneše minority král Zikmund r. 1420 „fugavit Zizkam et Pragenses de campo et iacuit circa Owenecz et Oboram in campo prope castrum" (Dobner, Monum. IV. 69); stejně u Bartoška r. 1424 Žižka před pány „fugit in Zacz" (FRB. V. 592—593). Avšak také „Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi" (Gollovo vyd., 47) praví, že Žižka (r. 1421), „nepřáteluov odbiv, na huoru velmi vysokú [Vladař] vojskem ujel" a pak „do Žatce utekl".

tím více pak působila jeho další vítězství[1]. Byl to jedinečný případ, jenž fantasii lidové se stal již trvalým majetkem na celé generace. Jestliže dříve již se Žižkovi dostávalo poct[2], nyní, osleplý úplně a přece v krajních situacích jediný spolehlivý zachránce, byl uctíván způsobem, jakého se dříve dostávalo jen králům[3]. Tehdy to též bylo, kdy po vítězství u Habrů, v neděli 11. ledna 1422, „bratr Žižka učiněn rytieřem," zatím toho dne jen sám, na znamení veliké zásluhy, kdežto ostatní rytíři za odměnu statečnosti pasováni až druhého dne[4].

Co však srdce lidu k němu ještě více poutalo a co k obdivu a uznalé vděčnosti přidalo i lásku, byla jeho prostá srdečnost a dobrota, jež se dobře snášela s tvrdou jinak přísností, šlo-li o splnění nutných požadavků kázně i poslušnosti nebo byl-li uražen jeho cit náboženský: týž muž, jenž, když s pohrdlivým posměchem Prachatičtí r. 1420 zamítli jeho žádost za pokojné přijetí s kněžími i s tělem božím, přísahal nikoho z nich neživiti a přísahu též splnil s jedinou výjimkou žen a dětí[5], dovedl se přimlouvati za opuštěnou vdovu Gutštejnovou, aby jí byly v Domažlicích její věci vydány, třebas její muž byl jeho odpůrcem[6], a stejně, také po svém odpůrci, Janu Krkovi z Riesenberka, po dobytí Rabí se ujal jeho sirotků[7]. To zajisté nebyly případy ojedinělé, jež osobnost Žižkovu zlidšťovaly a jejichž dojem, i když jednotlivé podrobnosti se zapomenuly, zůstal pevně tkvěti v lidové paměti. To byla nálada, z níž vyrostl vřelý, při vší drsnosti něžný poměr lidu Žižkova k slepému vůdci, poměr, jehož nejlepším ukazovatelem bylo jeho označení jako „bratra Žižky", prostě a teple svědčící, jak jeho osobnost byla lidu milá a blízká[8]. A

[1] Sr. obdivné poznámky Vavřince z Březové („cecus Thaboritarum capitaneus", „quamvis utraque oculo cecus": ve FRB. V. 517, 519, 524 i 529) i u jiných letopisců: u Habrů r. 1422 byl Zikmund z Čech vyhnán „per Boëmos et Zyzkam et tempore jam excecatum" (Höfler I. 52); r. 1424 u Malešova Žižka „boj obdržal ... jsa slep na obě oči" (St. let. češ. 63). Také Eneáš Silvius, Hist. boh., kap. 44 praví, že Zikmund „irruente in se Zischka, quamvis caeco, pavidus trepidusque...effugit".

[2] Po Sudoměři byl r. 1420 na Táboře přijat „slavně s velikú ctí" (St. let. češ. 35)

[3] Tak 1. prosince 1421, když do Prahy vjížděl a „pulsatis in pretorio et ecclesiis magnis campanis occurrentibusque sibi tam clero quam utriusque sexus populo similiter cum altaris venerabili sacramento velut terre princeps a cunctis honorifice est susceptus" (Vavřinec z Březové 529).

[4] St. let. češ. 50.

[5] Vavřinec z Březové 444.

[6] List z dubna 1422 u Tomana, Liter. památky 11 (sr. i 28—29).

[7] V dubnu 1420: Vavřinec z Březové 364.

[8] Jméno „bratra Žižky", jež tu značí více než příslušenství k bratrstvu táborskému, slyšíme stejně od Vavřince z Březové (519, 529, 532), jako od jiných letopisců

z tohoto důvěrného vztahu k vůdci jako k otci, jenž vedle přísnosti dovedl býti tak věrným a pečlivým pomocníkem i ochráncem ve chvílích potřeby a nouze, se zrodilo též po jeho smrti jméno „Sirotků“ pro jeho přímé straníky, jež mělo svou obdobu i v názvu „Žižkovců“, jenž se nám též jednou v pramenech ozve[1]. Nemusí tudíž ani buditi pochybnosti, slyšíme-li, že v 15. i 16. století vedle Husa a Jeronyma i Žižkova památka jako národního světce byla slavena a že jméno jeho se dostalo i do kalendáře[2].

Naznačené právě pojetí Žižkovo u různých českých letopisců, jejichž soubory zpráv, od dalších opisovačů opět vlastními dodatky doplňované, nacházely v husitské veřejnosti živý ohlas, rázovitě vynikalo i uprostřed celkového obrazu událostí, ještě silněji však zajisté působilo, jestliže osoba Žižkova i formálně se více posunula v popředí a jestliže se jí věnovala zvláštní práce. To se stalo v „Kronice velmi pěkné o Janovi Žižkovi, čeledínu krále Václava,“ jež, přebírajíc většinu své

(St. let. češ. 34, 48, 49, 57, 62), dokonce i v pozdější charakteristické ozvěně u Hájka (597 a); ozve se nám i z obrázku známého rukopisu jenského, kde nad postavou Žižkovou v čele vojska husitského čteme nápis: „Žižka, náš bratr věrný“ (sr. přílohu při Tomkově „Janu Žižkovi“, kde i v textu nad obrazem je zmínka o „hajtmanu bratru Žižkovi slepém“).

[1] Sr. název „Zyzkones“ v souboru různých pojmenování pro husity hned za „Syrotzy“ u Höflera II. 70. St. let. češ. 64 při smrti Žižkově s prostou vroucností praví: „A tu lid jeho vzali sobě to jméno Sirotci, jakoby jim otec zemřel“; v „Kronice velmi pěkné o Janovi Žižkovi“ (vydání Gollovo) 51 praví se, jistě méně správně: „Tehdy jsú jeho vojskám přezděli Sirotci, a tak jsú vždy sluli“. Jiné texty St. let. čes. mají též, že jméno to straníci Žižkovi „vzeli“ sami (sr. Šimák v ČČH. 1912. 10).

[2] Že i Táboři „eique (Zischae) sacra quotannis agunt“, praví Eneáš Silvius v Hist. boh., kap. 46 podle svých zkušeností z r. 1451. Od jiného odpůrce českého, od Vratislavských, byla krátce potom 30. dubna 1459 vznesena k papeži stížnost na Čechy: „Populus hic.... dies celebrat in contemptum ecclesiae dampnatorum Huss, Zizka, Jeronimi et Petri Anglicorum aliorumque heresiarcharum, suffragia sanctorum, eorum sacra limina oblationesque pro defunctis blasfemat (SS. rr. Siles. VIII. 21). Tomek IX. 172[38] sice myslí, že o Žižkovi a Englišovi je to nemístné, avšak souhlas Vratislavských s Eneášem Silviem je pozoruhodný, tím spíše, nacházíme-li pak z r. 1544 v kalendáři při pranostice M. Petra z Proboštovic jméno Žižkovo, a to při 8. červenci (sr. i Winter, Život církevní 26; zmínku o tomto almanachu má též Mikovec v Lumíru 1861. I. 554) tiskem černým, kdežto před tím jméno Husovo a Jeronymovo při 6. červenci jest vytištěno červeně. Ovšem žaloby proti Rokycanovi, složené r. 1455 od Václava z Krumlova a Prokopa z Plzně (rukopis petrohradský F IV. č. 102, f. 257 b), vytýkají jen slavení svátku Husova a podobné žaloby z r. 1461 (týž rukopis petrohradský f. 255 a) praví, že Rokycana neslaví obvyklé svátky církevní, „sed festivitates suas magnificat in solempnizando Johannis Husz et Jeronimi, dampnatorum hereticorum...“; o Žižkovi tu však není zmínky.

látky z jiných pramenů a svým způsobem ji doplňujíc, vznikla snad někdy za kralování Jiříkova, ač nelze-li mez časovou, v níž mohla vzniknouti, posunouti ještě dále, až na konec století 15.[1].

[1] Byla vydána z freiberského rukopisu z druhé poloviny 15. století r. 1878 pod názvem „Kronika o Janovi Žižkovi" od Jar. Golla spolu s „Vypsáním o Mistru Jeronymovi z Prahy" a posledně, r. 1923, pod titulem v textu uvedeným, jenž je vzat z vlastního jejího nadpisu, od V. Novotného. Vydání Gollovo vrátilo jí cenu pramene, neboť dříve byla pokládána za dílo Martina Kuthena ze Šprimsberka, jenž ji, prý r. 1564, vydal tiskem — vydání toto se nezachovalo — načež na počátku 17. století vyšlo vydání druhé. Goll ji klade do prvé polovice 15. století (s připojením však výhrady slůvkem „snad"), Novotný (v úvodě k edici str. 6) podle toho, že Zikmund se zde důsledně zve „králem uherským", vymezuje určitěji vznik její dobou mezi červnem 1434 a červnem 1436. Proti tomu však lze uvésti, že místa ona, kde se tak Zikmund nazývá, jsou buď přímo přejata z jiných předloh, jež tak krále označují, nebo jsou s nimi v úzké věcné souvislosti. Jde tu o některé texty Starých letopisů, o kroniku Vavřince z Březové i t. zv. starého kollegiáta pražského. Novotný si souvislosti s těmito předlohami (přímo jmenuje jen Staré letopisy) všiml, ale kloní se k mínění opáčnému, že „Kronika" byla tu sama pramenem. Než „Kronika" má ráz kompilace (sr. jak se na př. při bitvě pod Vyšehradem opakuje) a její shody s kronikami zmíněnými, leckde i slovné, jsou takové, že třeba kronikám těmto přiznati cenu předloh. Proto Bartoš, O Žižkův hrob (1923) 12 a 17[34] myslí, že „Kronika" patří na sklonek století 15.; ovšem ve „Sporných otázkách" (1924) 7 již klade ji do doby Jiříkovy, zde zatím bez důvodů. V letošním článku „O čáslavské ostatky Žižkovy" 15[24] praví, že jeho doklady, jež hned dále uvedu, „vztahují se patrně nikoli na sepsání Kroniky, nýbrž na (ztracené ovšem) vydání". K této domněnce však není žádného důvodu — první vydání kroniky tiskem se klade až do doby Kuthenovy, do r. 1564; o starším není nikde zmínky — takže třeba zůstati buď při zařazení Bartošově do vlády Jiříkovy anebo na konec století 15., bez kombinace časným vydáním kroniky; titulování Zikmunda jen jako „krále uherského" si Bartoš vykládá tím, že tento způsob jeho titulace se asi zachoval ještě dlouho, zvláště v kruzích sirotčích a táborských.

Z jeho dokladů dřívějších o vzniku „Kroniky" na konci 15. století, jistě na ni naráží r. 1527 B. Lukáš ve spise „O původu Jednoty bratrské", když při zmínce o Žižkovi praví: „O tom viz šíře v jeho kronice." Ne tak jisto však je, že na ni myslí r. 1502 Tůma Přeloučský (sr. Goll, Chelčický a Jednota v XV. století 59), řka ve svém spisku k p. Albrechtovi ze Šternberka o vyhnání krále Zikmunda z r. 1420 z Čech: „jakož o tom česká kronika nová šíře oznamuje" (Goll, tamtéž 58 i Bartoš 17[38]: v rukopise Nár. musea IV H 8 fol. 70b—71a); to, co o obléhání Prahy r. 1420 najdeme v „Kronice", neshoduje se s Tůmou, jenž udává počet vojska královského na 100.000 jízdných „popsaného žoldu lidu" a jenž mluví o divu, jaký bůh chtěl zde učiniti s tím „chaterným lidem" a jeho „slepým hejtmanem"; „Kronika" se již ani nezmiňuje o kruciátě z r. 1431 s kardinálem Cesarinim, o níž Tůma vypravuje. Než přece není vyloučeno, že „českou kronikou novou" u Tůmy je naše „Kronika" a že B. Lukáš, jenž v lecčems se s Tůmou shoduje, i ve svém shora dotčeném odkazu na kroniku o Žižkovi následuje Tůmy

Autor této knížky, nepochybně z kraje hradeckého, jak je kromě zmínky o hrobu Žižkově zvláště patrno na konci z místa o korouhvi a hejtmanech sirotčích, ač se vzdálenějšího již stanoviska, přece válku husitskou pojímal správně jako válku náboženskou, třebas i dobře postihl její ráz národnostní[1]. V tento rámec znamenitě zapadá postava „velmi udatného“ Žižky, jenž „povstal... z boží milosti“ proti všem, kdo byli odpůrci kalicha. Proto také jeho boj „o boží zákon“ byl tak šťastný: „A časté bitvy s silnými nepřáteli mieval, avšak jest nikdy pole ne-

a myslí jí onu „českou kroniku novou“. Kdyby se prokázala správnost tohoto mínění, byla by koncem století 15. dána krajní mez, kdy nejpozději mohla „Kronika“ vzniknouti. Najdeme sice v ní i některá místa obdobná textu *G* ze Starých letopisů, témuž, jenž nás již výše zaměstnával — sr. 24[3] — a jenž náleží 16. století (až k 1515 nebo dále), avšak zde jde o předlohu starší, jež se v textu tom ozývá (jde zde též o hrob, avšak Václava IV.: o tom sr. výše 24[2]) stejně jako je tomu při textech *L*, *M* i *R*, pokud bylo mně možno zjistiti. Jiná místa v „Kronice“, jež mají vztahy k textům *A* (sahá do r. 1432 a autor je současný), *B* (autor žil na počátku vlády Jiříkovy), *b* (z počátku let 40.) i *E* (podle Palackého složen asi kolem 1450, rukopis však byl psán až na konci 15. století) a *F* (Šimák jej klade v dobu před r. 1467, podle Palackého byl by asi o něco mladší) — by nás vedla do doby Jiříkovy; jen text *E*, v němž najdeme slovně některé obraty (sr. St. let. češ. 36: „kdež byl řetěz jeden, miesto toho udělali dva“; Zikmund „položil se na Zbraslavi“ atd.), kdyby se ukázalo, že i jeho vznik náleží konci 15. století, kdy byl napsán rukopis, v němž se text ten dochoval — alespoň Palacký v úvodě k St. let. čes. str. XV[x] mluví o mnohých pozdějších interpolacích, jež by však snad jimi býti nemusily — by nás přiblížil k hranici časové, souvisící s uvedeným udáním Tůmy Přeloučského. Než i bez něho důležité místo o Žižkovi: „a tu ležie“ (totiž v Hradci Králové) se posouvá až do doby Jiříkovy. Sem anebo alespoň jí poblíž ukazují i paralelní místa s českým překladem kroniky Vavřince z Březové (nejen výraz „čeledín“, nýbrž i slovný obrat o bitvě na Vítkově, jak Němci „jsú strachem hlavy lámali“: sr. FRB. V. 388); místo, v úvodě Gollově (tamtéž str. XXXIX) citované a vztahující se k Mikuláši Biskupcovi a jeho odporu proti ornátům: „ačs na onom světě“ — nasvědčuje, že překlad vznikl po r. 1453, kdy Biskupec byl na Poděbradech uvězněn. Kronika t. zv. starého kollegiátu vznikla již dříve, v letech 40. O pozdější době vzniku „Kroniky velmi pěkné“ by mohly snad svědčiti i omyly (r. 1420 Žižka se prý účastnil zkázy kláštera zbraslavského; vojsku Žižkovu po jeho smrti „přezděli“ „Sirotci“), jichž by se byl sotva dopustil spisovatel událostem bližší; stejný, tuším, význam má i tón posuzování 14leté války, v níž prý se „tak ... strana proti straně zazlila, [že] kteráž strana přemohla, ta jest ukrutně, bez milosti zamordovala neb zapálila neb rozličnú smrtí zahubila; leč koho sám buoh ráčil zachovati, ten živ zuostal“ (Goll 41, Novotný 14).

[1] R. 1419. Pražané se rozlítili „na kněží i na mnichy i na Němce ... A hnali jsú je ven“ atd. (Goll 39). Papež r. 1420 vydal odpustky „na Čechy, že jsú kacieři ...“ (40): „A zvláště Němci Čechy hubili a Čechové Němce“ (41). Křižáci (r. 1421) „kteréhož jsú Čecha dosáhli, každého jsú zabili neb upálili“ (46).

ztratil"[1]; to zůstalo i údělem jeho „Sirotkům", když se bili pod korouhví s jeho obrazem[2]. I v prostém sledu událostí, přece však oživeném tu rušnou scénou mezi králem Zikmundem a posly Pražanů, tam srdečnými zmínkami o divných příhodách mrtvoly krále Václava nebo líčením bojů u Kutné Hory na konci r. 1421 — vyniká mohutná osobnost Žižkova, se svým příznačným odporem stejně proti pikartům jako proti „ševcům", jak nazýval kněze táborské[3], i s přirozenou důstojností, jež vzbuzovala respekt i v knížeti Korybutovi[4]. Je zajímavo, jak poměrně málo o svém hrdinovi dovede nebo po případě chce pověděti i autor, naplněný k němu vřelou úctou; neslyšíme tu nic o jeho dřívějších osudech, o tom, kde se narodil, ani co prožil, než nastala jeho vlastní úloha historická: jako by se o tom nevědělo nebo jako by všecko to nemělo významu u božího vyvolence pro veliký závěr jeho života, pro ono pětiletí nadšeného „boje božího", jež jedině zasluhovalo pozornosti. V tomto velmi skrovném spisku, jenž nutí nás litovati malého zájmu, jejž tehdejší věk měl, ať již z příčin jakýchkoli, o dřívější život svého hrdiny, jehož temnoty bychom tak rádi prohlédli, přece však leckdy zazní, jako jinde v českých letopisech, s nimiž má „Kronika" tolik společného, ryzí tón epický, se stručnou, avšak výraznou charakteristikou, takže nedivíme se, že knížka ta se těšila později veliké oblibě[5], udržujíc stále zjev Žižkův před husitskou veřejností v povznesené míře i čistotě a jsouc tak nikoli neúčinnou protiváhou tradici národnímu hrdinovi nepřátelské, z níž právě zjev, pro celou budoucnost nejvýznamnější, ji nepochybně o nějaký čas již předešel, avšak nedocházeje ještě zatím její pozornosti, aby buď na nové, většinou křivé a mylné pověsti reagovala anebo i něco z nich dokonce přejala. Byla to „Česká kronika" Eneáše Silvia.

Prudký vzestup vážnosti Jiříkovy i nové naděje, že právě jeho pomocí a ovšem i vlivem mladého krále Ladislava dojde k toužené mu návratu Čechů k církevnímu poslušenství, nutily katolíky, aby si jasně uvědomili podstatu české otázky i jejího předcházejícího vývoje. Tím spíše pak tato potřeba se přihlásila, když krátce za sebou v Čechách

[1] Goll 41.

[2] Tamtéž 52; sr. výše 8.

[3] Tamtéž 51. Je to rys, jenž souhlasí s tím, jak Žižka (u Vavřince z Březové 477—478) neposlušné kněze táborské sám zbije.

[4] Ovšem místo o jejich vzájemných osloveních „synu" a „otče" (str. 49) je přejato z některého staršího textu Starých letopisů (St. let. češ. 52: zde má je až text *M*).

[5] Byla pramenem Bílejovskému a v posledním století předbělohorském se dočkala dvou vydání tiskem.

následovaly události tak významné, jako byla smrt Ladislava Pohrobka a volba Jiříkova. Pod jejím dojmem psal v létě 1458 Eneáš Silvius v lázních viterbských svou historii, jež, třebas to přímo nepravila, měla býti jakýmsi epilogem k české historii husitské, k ději již podle Eneáše uzavřenému, jenž blízkým smírem českým s církví — o tomto Eneáš, spoléhaje na přímou znalost Jiříka, nepochyboval — stane se brzo jen nepříjemnou vzpomínkou. A autor, chtěje v evropské veřejnosti vzbuditi náladu pro smír s Čechy a hledě ji přesvědčiti o jeho nutnosti, avšak též o jeho možnosti za vlivné pomoci obratného Jiříka — stylisoval husitskou minulost jako těžký mrak, jenž sice na čas zatemnil české nebe, jenž však již ztratil svou hrozivost, zvláště když v posledních letech nastala proměna, tak příznivá církevním nadějím.

Eneáš však, píše tak pro katolickou Evropu, měl na mysli i Čechy, z nichž mnozí se vraceli již opět na staré cesty: k husitské minulosti nemělo býti již návratu a jejím dozvukům měla již býti popřána jen kratičká lhůta, stačící k vymření starého pokolení; nová generace měla již býti vychována v odporu proti bludům svých dědů a otců. Proto se jí mělo dostati obrazu, jenž by odstrašoval zajíti na tyto temné cesty. Eneáš, nemoha popříti ohromných úspěchů husitských, utíká se k výkladu, jenž jinak byl jeho pravému smýšlení tak cizí, že vše se děje po božském úradku, jenž však nenechá běh života vezdejšího bez náležité opravy v životě posmrtném. Nesmí mýliti, že právě husité měli takové štěstí zde na světě: však v pekle nyní za své činy zlé pykají!

Husitství je Eneášovi morem, nákazou, v níž všecka mravnost hyne. V tomto zorném úhlu kreslí celé hnutí i jeho přední muže; jejich všecky snahy životní se uvádějí na podněty mravně nejnižší, na pustý egoismus, chtivý zisku a ctižádostivý, jenž je schopen každého zločinu. Eneáš není v tomto pojetí českého kacířství mezi současníky osamocen. Co mu však dodává přednosti a účinnosti, je půvabná forma, v níž dovede odíti odsouzení všeho toho, co bylo nejdražší českému husitovi 15. století[1].

V tomto světle se jeví stejně Hus a Jeronym, jako Žižka, Prokop Holý i Ptáček z Pirkštejna. Všecky Eneáš odsuzuje nejen v dotčené již pekelné zakletí, nýbrž i v opovržení svých důvěřivých čtenářů, jejichž pochybnosti kromě vemlouvající se formální skvělosti zaplašuje i papežská tiara, která právě, když „Česká historie“ zahajovala své vítězné

[1] O pojetí jeho i jiných jeho současníků sr. mé úvodní úvahy v „Čes. dějinách“ (u J. Laichtra) III. 1. 20 a d.

tažení, byla vsazena na hlavu duchaplného, avšak o historickou pravdu ne příliš úzkostlivého autora. Jeho soudy nabývají obecné platnosti a brzy je budou uznale opakovati i sami Čechové. Charakteristiky jím ražené budou ovládati na dlouhé generace všecko vzdělanější čtenářstvo, buď přímo nebo prostředkem cizích přitakačů a propagátorů, a ani lidové vrstvy nezůstanou jejich vlivů ušetřeny. Eneáš se tak stal nejnebezpečnějším nepřítelem celé husitské minulosti a tím také dobré pověsti Žižkovy.

Nelze říci, že by obraz jeho, stejně jako jiných osob, jejichž podobu Eneáš ve svém díle zformoval, byl ve všem skreslen, neboť Eneáš byl příliš světa znalý, aby nevěděl, že právě přijetím některých správných podrobností svému podání teprve dodá pravé účinnosti. Stačilo však, co k pravým jeho rysům přidal, ať ze svého nebo podle přátelských informací, aby svému výtvoru vtiskl onen děsivý, karikující ráz, jakého si přál dosíci. Ani on Žižkovi neupírá, o čem celý okolní svět dobře věděl: statečnosti[1], ani vůdcovského nadání, jež z husitů teprve učinilo nepřítele skoro nepřemožitelného[2]. Ironisuje-li oslepnutí Žižkovo tím, že „slepému lidu hodil se slepý vůdce“, přece, třebas nepřímo, vyslovuje svůj obdiv nad tím, že ani potom Žižka ve vedení války neustal[3], a jeho uznání roste, vidí-li, jak přes to král Zikmund před slepým vůdcem utíká[4]. Při tom bystřejší čtenář mohl shledati rozpor mezi konstatováním faktu, že Žižka z tolika úspěšných bojů neměl nic leč „marné jméno“[5] a mezi povšechnou charakteristikou úvodní, že byl „dychtiv loupeží“[6]. A v rozpor ten patří vlastně i domnělá nabídka

[1] Sr. kap. 38: ztratil již dříve oko „strenue pugnans“.

[2] Kromě jeho taktického díla tvůrčího, vozové hradby (o tom sr. můj článek „Žižka a husitské válečnictví“ ve „Sborníku Žižkově“) uznává Eneáš jeho lstivost, kterou (u Sudoměře) „bis versutiis usus ex paene victo victor evasit“, donutiv jízdné nepřátele k boji pěšímu na místě nevhodném a dav přístup k sobě pokrýti ženskými rouškami, v něž se ostruhy jezdců zaplétaly (Hist. boh., kap. 40); jinde se zmiňuje o lsti, jakou se Žižka zmocnil dobytka z ostrova dunajského (tamtéž kap. 43). S uznáním též líčí, jak Žižka z Tábora — sám prý místo to vybral — učinil „refugium omnium haereticorum arcemque“ (H. b., kap. 40). Versi Eneášovu o užití roušek, avšak bez udání pramene i místa, k němuž se vztahuje — to ostatně nejmenuje přímo ani Eneáš — uvádí J. Brož v Čes. lidu 1924, 325 z Vlachova Březí, kde ji slyšel od strýce-písmáka.

[3] „res apud posteros plus admiracionis habitura quam fidei“ (kap. 43).

[4] Sr. výše 44[4].

[5] „nomen inane“ (kap. 44); To ovšem Eneáš nepraví sám, avšak vkládá Žižkovi v ústa: než i tak je to konstatování.

[6] Kap. 38 („infectus Hussitarum veneno et rapinarum avidus“).

krále Zikmunda, jíž má za jeho uznání býti ukojena Žižkova touha po zlatě, cti i moci, nabídka, jíž ovšem, zcela podle smyslu Eneášova, slepý vůdce nemohl odolati[1]: byl by Žižka, kdyby byl toužil po všem tom, co mu Eneáš podkládá, potřeboval k splnění toho teprve nabídky Zikmundovy? Při tom opět, jako leckde jinde, pod silnými slovy v rozhořčení nad hanbou, obracel-li se potomek králů a císařů k starému, slepému kacíři jako prosebník, můžeme pozorovati skrytý, nepřiznaný respekt k Žižkovi, jejž jinak chce Eneáš snížiti na známou úroveň vlašských kondotierů, nemajících kromě svých osobních zájmů jiných, ideovějších vzpruh.

Než čtenáři Eneášovi, současní i pozdější, zatím necítili těchto rozporů, při nichž ostatně Eneáš zůstával jen na povrchu, nepronikaje ve vlastní základ povahy Žižkovy, a spíše nežli sotva znatelným narážkám, jež byly slabým přiznáním skutečnosti, věřili silným slovům, třebas tato se nesrovnávala s pravým stavem věcí; právě tyto přehnané charakteristiky se stávaly obecným majetkem bez ohledu na to, byl-li vlašský hladký humanista s to, aby byl práv mravní hodnotě naprosto rozdílné a jemu skoro nepochopitelné osobnosti Žižkovy. I jim po příkladu Eneášově bylo jen nepatrným zeslabením zločinnosti Žižkovy, netrpěl-li tento neřestí adamitských a přísně je stíhal. Žižka se vlivem autority Eneášovy stal budoucnosti vlastním představitelem táborských spoust, v pustém, nesmyslném řádění, neznajícím šetrnosti k nikomu a k ničemu[2], člověkem svatokrádežným a ke každému zločinu hotovým[3], protivícím se ve své divé svévoli každému řádu a tedy i království, nehodícímu se prý svobodným lidem[4]. Jeho vítězství jej činila ještě zpupnějším, takže prý ani žádné sochy a obrazu svatých nesnesl, ani u kněží ornátů[5], šlechtě byl nepřítelem a městům těžké dávky ukládal[6].

[1] Kap. 46.

[2] V Prachaticích pálí vedle kněží a mužů „ac mulieres cum pueris et infantibus“ (kap. 42), což se však přímo protiví udání Vavřince z Březové 444 („parcendo mulieribus et parvulis“).

[3] „haereticus, sacrilegus et in omne scelus audax“ (kap. 46).

[4] Pražané volají za krále Vitolda „adversante Zischa eiusque factione, qui liberis hominibus regem habendum esse negabat et eum potissime, qui gentium ritu viveret“ (kap. 43). — Odpor jeho se týkal jen osoby Vitoldovy, nikoli však otázky královské vůbec.

[5] Po bitvě u Habrů (kap. 43). Opět je tu, alespoň při ornátech — pravděpodobně však i při kultu obrazů — naprostý nesouhlas s „Kronikou velmi pěknou“ (sr. výše o „ševcích“ str. 49).

[6] Po dobytí Ústí (kap. 43). Je to obdobné tomu, co později praví Eneáš o Prokopovi Holém (v kap. 51).

Tak Žižka v obecné představě přičiněním Eneášovým vyrostl v „obludu“ prokletou, ukrutnou, hroznou a bezuzdnou, kterou, když ruka lidská ji zahladiti nemohla, prst boží setřel[1].

S touto nestvůrnou představou, jež ani u vkusného Eneáše se neobešla bez triviálních příměšků[2], se dobře shodovala groteskní závět Žižkova, o níž však lze se domnívati, že nebyla jen výmyslem Eneášovým, nýbrž že tento ji přejal z tradice, vzniklé ani ne tak mezi českými katolíky, jako spíše mezi Němci: snad byl v této bizzarní symbolisaci obecné hrůzy před jménem nepřemožitelného vojevůdce husitského, zajímavé to obdobě výše již dotčené korouhve hradecké, nějaký odraz podobných tradic lidových, o jakých víme z podání Srbů lužických i na Litvě, ač nejsou-li tradice ty samy ohlasem verse, rozšířené všude pod mocnou záštitou autority papeže-historika[3]. Před svou smrtí prý Žižka, tázán jsa, kde chce býti pochován, vyslovil přání, aby, až umře, s jeho těla

[1] Kap. 46.

[2] Sr. níže 62 podrobnost o vinném sudu.

[3] O obojí tradici i s jejími mythologickými dozvuky v německé folkloristice se zmiňuje studie Zíbrtova „Pověsť o Žižkově kůži“ (Listy z českých dějin kulturních, 1891) 100 a d., na niž i pro další odkazuji. — V Čechách ještě v 60. letech století 15. nenajdeme o závěti zmínky. Hilarius Litoměřický ve svém kázání plzeňském r. 1467 byl by zajisté této příležitosti neopomenul, zdůrazňuje právě marnost husitských pokusů o Plzeň. Právě tvrdost Plzně, jež i jemu vzdorovala stejně jako jeho nástupcům, byla by k tomu poskytovala vhodnou příležitost při oslavě svého zachránění, při „Novém svátku“, konané vždy první neděli po svátku sv. Stanislava (sr. udělení odpustků 13. května 1448 od kardinála Karvajala těm, kdo přišli do kostela sv. Bartoloměje tři dny před anebo tři dny po 7. květnu: Strnad, Listář král. m. Plzně I. 423—424). Toho však v jeho „Sermo ad senatum populumque Plsnensem“, vydané r. 1820 od M. Millauera, nenajdeme. Zato charakteristickou vzpomínku o bubnu Žižkově najdeme při „Novém svátku“ z r. 1685 (13. května), jejíž odraz se nám zachoval ve spisku faráře jesenského Františka Václava Hynka, Kulíka „Jubilate aneb veselé prozpěvování a plesání ku poctivosti slavného královského a krajského města Plzně“, vydaném v Praze r. 1687. Kulík tvrdí, že sv. Bartoloměj není bez důvodu patronem plzeňským, ježto prý bůh předvídal, že bezbožní Sirotci „vás [Plzeňské] bubnem, nešťastného svého otce Žižky kůží potaženým, strašiti budou chtíti“. Jakub Konvincenstý však praví: „Ecclesia gloriatur modo de pelle divi Bartholomei tanquam de tympano, quo fugat hostes.“ „Ať se skryjí Sirotci se svým bubnem, neboť Plzeňští mají z kůže sv. Bartoloměje mocnější a slavnější buben než z kůže jedné proklaté mrchy, nešťastného Žižky.“ Však dí nápis kostelní: „Nimio terrore concussi recesserunt“ (sr. Zíbrt v Čes. lidu 1904. 430—431). K literatuře o „Novém svátku“ v Zíbrtově Bibliografii III. str. 107—108 dodej článek Volfův v Čes. lidu 1905. 209 a d. — O proniknutí pověsti o bubnu Žižkově na Hanou sr. výše 17[5]. O bubnu Žižkově sr. též můj článek „K české pověsti královské“ v Čes. Spol. Přát. Star. XXVI. (1918) 33.

byla kůže stažena a mrtvola aby byla pohozena ptactvu i dravcům za kořist: koží měl býti potažen buben, jehož zvuk, potáhnou-li s ním do boje, bude stejně zahánět nepřátele, jako je zaháněl on sám za živa[1]. Tato pověst o Žižkově bubnu se stala příštím stoletím nejvýraznější zkratkou celé tradice žižkovské a byla dlouho důvěřivě opakována v cizině i v Čechách samých.

Bylo jen přirozeným důsledkem poměru česko-německého, že v Čechách již Hájek a Dubravius pověsti dali ráz protiněmecký[2] a že zvláště v této formě tradice ta našla přijetí i ve vrstvách lidových. Mezi těmi málo opravami, jež na počátku 17. století ze svých bohatých pramenů vnesl v historii husitskou Zach. Theobald, byl i posměch této „vymyšlené bajce", avšak tento tón nenabyl zatím ohlasu a legenda se šířila dále, podporována nejen doprovodem obrazovým[3], nýbrž nacházejíc oporu i bubnem, jenž byl v Kladsku ukazován a jenž patřil později v polovině století 18. k ceněným částem kořisti Fridricha II., jak se o tom dovídáme z jeho korespondence s Voltairem, když tento doslechl, že král Žižkův buben uložil mezi skvosty korunními. Pro víru obecnou bylo to jen novým podnětem; ovšem v Čechách se věřilo, že tato „kořist vzáctná" byla před tím „opatrně" chována v Čáslavi a že zde padla v moc Fridrichovu[4].

Méně pozornosti zatím vzbudilo jiné tvrzení Eneášovo, jež teprve v době nejnovější pro představu zevní podoby Žižkovy nabylo velké důležitosti, jež však zároveň se hned vyhlašuje za výraz jeho nenávistné tendence, hledící Žižku uvésti v posměch a opovržení. Je to jeho výrok, že Žižka byl již starcem[5].

[1] Kap. 46.

[2] Hájek l. 401a (před bubnem budou prchati „všichni Němci a jiní protivníci"), Dubravius, Historia Boiemica (vydání basilejské 1575) 255: „ad propellendos strepitu illius hostes, praecipue Germanos, quasi eadem vis illius foret, quae fuit oris Medusae".

[3] Andreas Alciates, Emblemata (Lugduni 1564) 184 (u Zíbrta 96[4]).

[4] Míní tak Jeník z Bratřic ve svých „Bohemikách" I. 56 (rukopis Nár. musea V D 6), dokládaje před tím (str. 52) o závěti Žižkově, že prý při zvuku bubnu „veškeren německý lid a všichni nepřátelé Čechův tak, jak v Starým zákoně Josua na jediný hlas polní trouby postrašeni, ihned utíkati budou".

[5] Již v listu ke Karvajalovi r. 1451 užívá Eneáš výrazu „homo senex et utroque lumine cassus", zde na základě dojmu obrazu na bráně táborské, k němuž však se mohly při hovorech s Táborskými, zajisté také Žižky se dotýkajících, připojiti i jiné, ústní informace, a v „Hist. boh." opakuje to v kap. 44 (zde Žižka o sobě praví ve fingované řeči: „me iam senem") i v kap. 46 (Zikmund prosí „hominem ex parentibus haud admodum nobilibus natum, senem, caecum, haereticum,

I když se vždy neuznává, že by výraz „stařec“ měl smysl nadávky, přece udání Eneášovo se pokládá za neprůkazné, ježto prý Eneáš je v takovýchto podrobnostech nepřesný a nespolehlivý. Než příklady, uváděné o jeho nepřesném užívání charakteristiky stářím, nejsou přesvědčivé a lze důvodně vysvětliti, proč Eneáš při určitých příležitostech jich užil[1].

Kromě toho oprávněnost mínění Eneášova, jež však nemusíme vykládati jen z toho, že Eneáš viděl na obraze v Táboře Žižku jako starce, nýbrž i z jiných informací, jichž si zvídavý humanista, zajímající se o osobnosti lidí, jeho pozornost poutajících, zajisté hleděl více opatřiti — je i jinak založena, důvody, jež však samému Eneáši známy nebyly.

sacrilegum et in omne scelus audacem“). Dr. Č. Pinsker ve své polemice proti J. Šustovi — „O stáří Jana Žižky z Trocnova“ (1912) 82 a d. — pokládal výraz „senex“ za nadávku ve smyslu „dědek“ a k tomu se připojil i J. Matiegka ve svém posudku anthropologickém (sr. „Pozůstatky Jana Žižky z Trocnova“, separát z Pam. Arch. 1911, str. 21). Namítá-li Pinsker, (str. 84 a d.), že Eneáš sám se opravil v té příčině, vypustiv v „Hist. boh.“ (kap. 46) „starce“ z popisu obrazů táborských, a že v mnoha vydáních „Hist. boh.“ výraz „senex“ i v oné řeči Žižkově chybí (ač uznává že v konceptu Eneášově slovo to je) a že ani Konáč z Hodištkova r. 1510 ve svém českém překladu ho nemá, lze uvésti, že nejstarší český překlad Húskův z r. 1487 výraz ten má a že vynechání slova toho jinde je jen náhodnou chybou, jež se při přetiscích opakovala, a nikoli, jak Pinsker chce, vědomou opravou, zvláště jestliže autor sám na místě dotčeném v konceptu výraz ten má: i vypuštění výrazu „senex“ v popise obrazů táborských má jen ráz náhodný.

[1] Svou námitku, methodicky velmi případnou, v té věci Bartoš, „O stáří Jana Žižky...“ (Kalich 1919) 14 provází odkazem, že Eneáš nazval císařovnu Barboru babou („anus“), ač nebyla ještě padesátnicí, stejně jako mluví r. 1432 o papeži Eugenovi IV. jako starci („egrotus ac senectute gravis“). První doklad chápeme jako výraz rozhořčení nad živými ještě sexuelními choutkami zestárlé již císařovny, jenž má zde potupný smysl, jehož příslušné výroky Eneášovy o Žižkovi nemají: uvádí-li se, že v 46. kap. „Hist. boh.“ je výraz „senex“ mezi jinými potupnými výrazy, ovšem i vedle výrazu „coecus“ (sr. pozn. předešlou), pohrdlivost platí tu spíše králi Zikmundovi, jenž uznává za nutné k slepému starci se jako prosebník obraceti, sotva však lze odtud vyvozovati, že by bylo na místě pochybovati o platnosti slova „senex“ stejně jako výrazu „coecus“. — V druhém případě nejde o prosté konstatování stáří papežova, jemuž bylo tehdy 48 let, nýbrž důvodu stáří je tu užito stejně jako choroby tendenčně, aby se zesílila nemožnost cesty papežovy z Italie na koncil. Proto ani jeden ani druhý doklad nemá ráz klidného konstatování a nelze ho uvésti na potvrzení toho, že i ostatní Eneášovy výroky o stáří jsou neprůkazné. V „Kalichu“ 1919. 15 i ve „Sporných otázkách“ 15 Bartoš míní, že Eneášovi, stejně jako Liviovi (i ten nazval 43letého Hannibala starcem: sr. Matiegka Pozůstatky J. Ž. 21**) a jako též dnešním Vlachům, padesátník je již starcem. Matiegka v „Anthropologii“ 1923. 262 slovu „senex“ ve smyslu „dědek“ již nepřikládá mnoho průkaznosti.

Souvisí to se sporem o nejstarší listiny z let 1378—1384, v nichž se vyskytuje jméno Jana řečeného Žižky z Trocnova.

Již Tomek, ač ne první[1], byl toho mínění, že není třeba Žižku z let 1378—1384 a Žižku z let 1419—1424 ztotožňovati a že byly to dvě osoby, otec a syn; podle toho i zemanka Kateřina, vzpomenutá v listině z r. 1384, by byla nikoli ženou, nýbrž matkou vojevůdce Žižky[2]. V době nejnovější se tohoto mínění zvláště ujal, jak již bylo podotčeno, Č. Pinsker a F. M. Bartoš[3]. Naopak staršího mínění o totožnosti Žižky v listinách z počátku vlády Václavovy i z doby husitské se zastával H. Toman[4] a J. Šusta[5] a drží se ho též Aug. Sedláček[6] i J. V. Šimák[7].

Spor o nejstarší listiny žižkovské by mohl býti snáze řešen, kdybychom měli jasno v příčině vzniku a významu jména „Žižka", je-li to jméno osobní nebo rodové, s čímž souvisí i otázka stále se vracející, není-li to jméno křestní, zdrobnělina ze jména „Zikmund"; při tom třeba však hned podotknouti, že kladné rozřešení otázky vzniku ze jména křestního by spíše svědčilo, že jde v našem sporu spíše o Žižku jednoho než o Žižky dva, ježto je pochybno, že by již otec Žižkův — jehož narození bychom musili předpokládati ještě v době dosti časné před r. 1365, kdy Karel IV. přivezl ostatky burgundského světce a od kdy

[1] Mezi jeho předchůdce patří již Pelcl. Ten ve své „Kronice české", dílu čtvrtém, který sice byl censurou schválen, ale tiskem již nevyšel, na str. 56b praví, že již otec Žižkův se nazýval Žižka (rukopis Nár. musea I A 17). U Pelcla již dříve (v „Gesch. d. Böhmen" I. [1782] 315), najdeme výklad o rodovém významu jména „Žižka", jehož se přidržel i Millauer „Diplom.-hist. Aufsätze über Joh. Ž. v. Tr." (1824) 11.

[2] V článku „O rodu a počátcích Jana Žižky" v ČČM. 1876. 193 a d., ve spisu „Jan Žižka" 1 a d. i v článku „Oprava a doplněk k životopisu Žižkovu" v ČČM. 1892. 107 a d.

[3] Pinsker ve spisku uvedeném na str. 54[5], Bartoš v pracích zde již dříve vícekráte citovaných i ve studii „Z Žižkových mladých let" v Čas. sp. přát. starož. XXX (1922). 18 a d. Z důvodů více anthropologických patří sem též J. Matiegka, jak svým posudkem v „Pozůstatcích Jana Ž. z Tr." (1911, separát) 20 a d., tak posledně, r. 1923, svým článkem „Pozůstatky Jana Žižky z Trocnova" v časopisu „Anthropologie" I. 255 a d. (zde též je uvedena literatura o sporu čáslavském).

[4] Sr. zvláště „Literární památky, duch a povaha Žižkova" ve Věst. Spol. N. 1893, kde na konci jsou uvedeny i jiné studie, v nichž se autor této otázky dotýká.

[5] „K otázce ostatků Žižkových" v Nár. listech z 6. prosince 1910 i „O otázce stáří Žižkova" v Přehledu IX. (1911), č. 19—21 (i separát).

[6] „Doklady k otázce o Žižkově stáří" v ČČH. 1913. 446 a d.

[7] V článcích také zde již uvedených v ČČH. 1911 a 1923.

se jeho úcta v Čechách jeví i v hojnějším dávání jeho jména při křtu[1] — byl tak nazván. Kdyby jméno „Žižka“ nabylo již v rodině zemanů trocnovských významu dědičného příjmení rodového, čekali bychom, že se nám toto ozve i u bratra jeho Jaroslava: toho však není, stejně jako současně známe bratry z panského rodu švamberského, z nichž jeden, známý vůdce táborský, se zve vždy jen Bohuslavem a nikdy, jako jeho bratr Hynek, Krušinou[2]. Zdá se tedy, že jméno „Žižka“ v listinách z r. 1378—1384, jejichž obsah sám by přímo a určitě nesvědčil v naší otázce pro totožnost jejich Žižky s Žižkou pozdějším, avšak ani proti ní, se již týkalo pozdějšího vojevůdce.

Pro menší stáří Žižkovo, tedy pro otce Žižkova ve sporných listinách, se uvádí též okolnost, že je známa jeho „amita“ Anna, jež přežila Jana a jíž obec novoměstská darovala dům v nynější Panské ulici, ovšem s předpokladem, že výraz „amita“, značí tetu[3] a nikoli, jak se též uvádí, i sestřenici[4]: než, i kdyby se tu opravdu rozuměla teta, není důvod ten rozhodující pro stáří Žižkovo, protože nevíme, jak byla Anna stará, a není vyloučen případ, že byla jen o málo starší nebo dokonce i mladší než Žižka. Ovšem na druhé straně mnoho pro stáří Žižkovo neplatí ani to, že měl již dospělou dceru, ženu Ondřeje z Dubé, ježto ani zde nevíme, jak byla stará.

Podobně nerozhodné pro otázku stáří Žižkova jsou jeho obrazy, jež se nám zachovaly ze století 15. a 16. Kdyby se byly zachovaly

[1] O jménu Žižkově kromě poznámek Matiegkových v „Pozůstatcích“ (1911) 20†† a 22* sr. článek Šustův v „Přehledu“ 1911, spisek Pinskrův, V. Vojtíška, K otázce jména Žižkova v Čase 1911 č. 73, A. Frintu, Etymologie jména Žižkova v Čas. mod. filolog. I (1911). 193 a d. a tamtéž 289 a d. i článek P. Langa, K etymologii jména Žižkova, posléze i poznámky Bartošovy v článku „Z Žižkových mladých let“ v Čas. sp. přát. star. 1922. 22[18] a 43[94], též o užívání jména „Žižka“ v Polsku); o Žižcích budějovských sr. dodatek spisku Rich. Hrdličky, Žižkovi jmenovci či potomci? (Staré i nové letopisy táborské 1923) i Čapek, Trocnov 31 a d.

[2] Známe též Hynka Krušinu z Lichtenburka, avšak vedle něho se připomíná i „Jan z Lichtenburka, řečený Krušina“ (AČ. III. 227; sr. i 272—273), čehož u Bohuslava ze Švamberka není a ani u syna páně Hynkova, též Bohuslava, pokud vím, až na výjimku z r. 1454 (AČ. III. 558, č. 649).

[3] Tak soudí zvláště Tomek (sr. Jan Žižka 13 a 209 a d.), a Pinsker (str. 68—69).

[4] Po Tomanovi, jenž ukazoval již na to, že existenci oné Anny nelze uváděti proti stáří Žižkovu, na význam rovnice „amita“ = sestřenice ukázal Šusta. Matiegka („Anthropologie“ 1923. 261—262) nepřiznává větší váhy ani výkladům o tetě nebo sestřenici Anně, avšak ani oněm, níže zmíněným, o vztazích mezi Žižkou a Korybutem anebo o duševních vlastnostech a povaze Žižkově.

obrazy z Tábora a z Hradce (na korouhvi), o nichž se již zmínka stala, zajisté by jim připadlo významné svědectví, ježto zde, při obrazech, jež vznikly krátce po smrti Žižkově, bychom se mohli domnívati, že přese všecku schematičnost, jež ani tu nedovoluje mluviti o portrétu, zachovaly alespoň některé stopy, z nichž bychom mohli souditi na stáří Žižkovo. Předpokladu toho však u ostatních obrazů není, i když jsou ještě ze století 15., jako některé, o nichž ještě bude zmínka; tím méně lze věřiti pozdějším, jež vznikly již beze všeho styku se současníky Žižkovými[1].

Ani výklady, že neúnavná činnost Žižky, jenž v posledních pěti letech svého života byl stále v poli, neznaje skoro odpočinku, vyžadovala „nezlomné síly, plného mužného věku“[2], nám mnoho neprospějí, ježto,

[1] Toman, O podobiznách atd. 31 se utěšoval, že se mu alespoň podařilo zjistiti „pravdivý typ Žižkův . . . pravý charakter hlavy jeho“, než i o tom lze pochybovati (Šusta pokládá pokus Tomanův za nezdařilý). — Bartoš r. 1919 v „Kalichu“ str. 15 sám sice přiznává, že ani obraz na bráně táborské by neměl věrohodnosti, avšak r. 1924 ve „Sporných otázkách“ 17 již je mínění jiného: t. zv. hlavičku táborskou, jež nepochybně byla částí zachovaného znaku městského (asi z r. 1516) a jež po dřívějších pochybách o její pravosti se pokládá nyní za dílo doby jagellovské, má za doklad, že Žižka v historické době svého života byl sotva padesátníkem, ježto prý hlavička ona byla nepochybně pracována „podle obrazů starých a věrných, kterých město Žižkovo mělo jistě s dostatek“. Po této proměně ovšem by důsledně Bartoš musil více věřiti očím Eneášovým, na něž r. 1919 ještě se nechtěl spolehnouti! — Matiegka („Anthropologie“ 1923. 262) přiznává značnou věrohodnost obrazům v rukopisech jenském a göttinském, kde Žižka, ač již na obě oči slepý, má vlas i vous ještě temný, skoro černý. Posledně i K. Guth ve „Sborníku Žižkově“ 296 („Žižka v umění výtvarném“) v obrazu „Žižky v nebi“ z rukopisu jenského, jehož malíře, snažícího se již předmět svého obrazu individualisovati, rozlišuje od malíře obrazu druhého, schematického — vidí též doklad menšího stáří Žižkova. Ovšem bylo by třeba tu předpokládati přímou souvislost se starší tradicí, jež našla svůj výtvarný výraz v obrazech táborském a hradeckém, a dokázati proti přímému svědectví Eneášovu, jenž obraz táborský viděl a podle něho Žižku líčí jako starce, že již na obrazech těch byl Žižka malován v pokročilém věku mužném jako na dotčeném obraze v rukopise jenském: to však, jak jsme viděli, naráží na těžké překážky. Malíř „Žižky v nebi“ při své individualisaci nemusil míti určitou, tradiční předlohu starší a nemusil ani obrazu táborského a hradeckého znáti. Než ani při pozdější hlavičce táborské, jež vznikla v samém Táboře, nelze předpokládati nutnou souvislost se starším obrazem táborským i s jinými jemu podobnými, jež snad v Táboře byly. Umělci jako současníkům jeho, vzdáleným již vlastní době husitské, snad při nedostatku přímých svědectví písemných se zdála býti pravděpodobnější představa vůdce, jenž takové věci vykonal, jako vyzrálého muže než jako starce, zvláště není-li jisto, v jakém již tehdy stavu byl obraz, o němž se zmiňuje Eneáš.

[2] Pinsker v Čase 1911 č. 20 (Beseda).

jak bylo správně namítnuto[1], věk šedesátníkův nemusí ještě býti dobou stařecké bezmocnosti a právě státnická činnost Žižkova za války, jež nezadávala jeho významu vojenskému, by spíše mohla svědčiti pro stáří zralé. Také uctivý poměr knížete Zikmunda Korybuta k Žižkovi, jejž oslovoval „otče", jsa od něho nazýván „panem synem"[2], spíše si lze vysvětliti u starce, nežli u mužného padesátníka[3].

Než všecky nejistoty byly by zaplašeny, kdyby bylo možno beze všech rozpaků uznati nejen pravost čáslavského nálezu z r. 1910, nýbrž i důsledky, jež se z něho odvozují. I když přiznáme, že jsou nesprávny všecky zprávy o tom, že po Bílé hoře, ať tím neb oním způsobem, byly zničeny ostatky, jež byly za Žižkovy pokládány[4] — že není to otázka zcela přesvědčivě rozřešená, je patrno z toho, co bylo již dříve řečeno — a že ostatky, nalezené v kapli čáslavského kostela sv. Petra a Pavla 21. listopadu 1910, byly do úkrytu svého vloženy podle stáří zazdívky výklenku nejméně v druhé polovině 17. století, není tím ještě prokázáno, že jsou to opravdu ostatky Žižkovy[5].

Anthropolog Matiegka, jenž je plně přesvědčen o totožnosti ostatků čáslavských s ostatky Žižkovými, odůvodňuje své tvrzení tím, že z nich lebka patří osobě, jež velmi pravděpodobně nepřekročila věku mužského, jež byla dlouhá léta jednooká (levé oko bylo záhy ztraceno, což je snad ve spojitosti se starou jizvou nad levou, oploštěnou očnicí) a jež na týle byla zraněna, což by ukazovalo na válečníka[6]. V posudku však

[1] Šusta (v Přehledu).

[2] St. let. češ. 52 i „Kronika velmi pěkná" (vydání Novotného) 19.

[3] Proti tomuto bystrému důvodu Šustovu Bartoš v „Kalichu" 1919. 15—16 namítá, že lze Korybuta pokládati za nejvýše 26 až 27letého a tedy o 18 až 20 let mladšího než Žižka, což prý jistě dovoluje uctivý vztah syna k otci. Mluví-li Bartoš o mladické ještě nevykvašenosti Korybutově, jež předtím vedla k příkrému konfliktu s Žižkou, myslil bych, že mladíka by sotva byli Vitold a Vladislav poslali do Čech ujmouti se úlohy tak obtížné a že právě tento ohled by spíše poukazoval na větší jeho stáří. Korybut byl již r. 1410 u Grunwaldu.

[4] O tom sr. níže.

[5] Konstatoval-li architekt K. Hilbert („Pozůstatky" 1911. 17), že výklenek byl ve značné míře provlhlý, je nasnadě otázka, zda ostatky zde přes 200 let ukryté mohly odolati porušení. Matiegka (Anthropol. 1923. 273) shledává na kostech stopy násilného porušení (asi při náhlém zasypání při požáru 1522 nebo při jejich vykopávání atd.), jinak však podle zachování jemných jejich součástek soudí, že s nimi bylo pečlivě zacházeno; četné a hluboké trhliny na lebce i ostatních kostech přičítá vysýchání kostí, vyňatých z vlhkého výklenku.

[6] „Anthropologie" 1923. 273 a d. R. 1911 v „Pozůst." 23 a d. najdeme ještě

znalců ze 14. února 1911 čteme skeptické námitky, pochybující, zda na základě přítomného stavu vědění lze podle kostí zachovaných určiti nejen stáří, nýbrž i pohlaví osoby, jíž patří, nebo dokonce její zaměstnání a původ zjištěného poranění: vědecky tu nelze ničeho motivovati, takže zbývá jen pravděpodobnost, což je pro žádanou identifikaci málo[1]. Je sice pravda, že nebyl podán negativní důkaz, že by se při čáslavském nálezu nemohlo vůbec jednati o pozůstatky Žižkovy[2], avšak nebyl podán ani přesvědčivý důkaz positivní, že to opravdu jsou ostatky Žižkovy, r. 1911 ani později, takže závěr nedávno učiněný, že je „podle nynějšího stavu otázka o uložení pozůstatků Jana Žižky z Trocnova definitivně vyřízena“[3], neodpovídá skutečnosti: ani nyní nelze leč mluviti o pravděpodobnosti[4], jež ovšem tomu, kdo nevěří ani v pochování Žižky v Čáslavi hned r. 1424 ani v pozdější jeho přenesení z Hradce do Čáslavě, tím více se redukuje[5].

Vracejíce se po těchto odbočkách opět k Eneáši Silviovi, můžeme

vytčeny jiné rysy: okrouhlost hlavy i nos s hrbolkem hřbetním, podprůměrný vzrůst tělesný, což prý neodporuje popisům a obrazům Žižkovým.

[1] „Pozůstatky“ 1911. 40 a d. Mezi skeptiky — též o nápadné assymetrii původu pathologického — patří prof. Hlava, Janošík, Kimla, Reinsberg, Slavík i Weigner; mezi věřící prof. L. Haškovec („mohu doporučiti víru tu i lidu českému“: str. 45).

[2] Matiegka tak končí r. 1911 doslov k jednáni komise („Pozůstatky“ 59).

[3] Matiegka v „Anthropologii“ 281.

[4] R. 1911 vůči Slavíkovi přiznal Matiegka („Pozůst.“ 48), že se musíme při agnoskování koster často spokojiti s posudkem pouze pravděpodobným...“ (podškrtl sám Matiegka).

[5] Praví-li Matiegka v „Anthropologii“ 1923. 264: „Jakmile bylo lidmi zde (v kapli podvěžní r. 1910) zjištěno, že jde o výklenek, byl nález na radnici hlášen a další otevírání a zjištění obsahu stalo se již za přítomnosti věrohodných svědků“, a jestliže i Bartoš, O čásl. ost. Žiž. 6[1] praví, že odbornou komisí r. 1911 nebylo shledáno při nálezu vlastních ostatků pranic podezřelého — třeba tu upozorniti na neshody v protokolech čáslavských o nálezu z 21. listopadu 1910. V protokole hned z 21. listopadu tvrdí se, že zedník Brázda přišel za městským archivářem Dlabáčkem do spořitelny a oznámil, že zeď při oklepávání omítky duní a že asi za ní bude výklenek; potom teprve, po příchodu archivářově, omítka seškrabána, oklepána a přišlo se na výklenek („Pozůstatky“ 1911. 11). To opakuje archivář Dlabáček též 1. února 1911 (str. 16—17). Avšak zedník Brázda i jeho dva druhové, kteří též protokol z 21. listopadu 1910 podepsali, v novém protokole, jenž s nimi zvláště byl zaveden teprve 31. ledna a 1. února 1911, svorně tvrdí, že vybourali, když pod omítkou dunělo, malý otvor ve velikosti jedné cihly a pak Brázda šel to oznámiti archivářovi (sr. str. 13, 14 a 16); při tom zedníci ujišťují, že je vyloučeno, aby někdo kosti do výklenku vložil nebo je potom v té době, než byly odneseny na radnici, vyměnil. Neshoda nebyla vysvětlena, jak by si bylo přáti.

jeho positivní tvrzení, jež nemusilo se opírati jen o dojem obrazu táborského, nýbrž mohlo býti podepřeno i přímými ústními informacemi současníků Žižkových, ponechati při jeho váze, neboť, nepřijímáme-li mínění, že charakteristika „stařec“ měla u něho pohrdlivý přídech, není důvodu, proč by Eneáš v této věci, celkem jemu lhostejné, tvrdil něco jiného, než co jeho českým vrstevníkům platilo za správné. Zde ozývá se ještě, třebas v díle Žižkovi i husitům nepřátelském, živá pamět svědků veliké té doby, stejně jako při jiné příležitosti, když jde r. 1424 o boj proti Praze.

Zde až do nedávna byl Eneáš jediným pramenem, jenž zásluhu o mír mezi Pražany a Žižkou přičítal Rokycanovi[1]. Právě ojedinělost této zprávy způsobila, že tato byla prohlášena jen za stylistickou okrasu Eneášovu[2]. Bylo správně proti tomu uvedeno, že zprávy příznivé nenáviděným odpůrcům se nevymýšlejí[3]. Je zcela vysvětlitelno, že po porážce u Malešova se v Praze opět vzmohla vážnost strany rozhodnější, v jejíž tradici byla shoda se Žižkou a s níž tehdy souhlasili i horlivější stoupenci Jakoubka ze Stříbra, mezi nimi i Rokycana: za nové správy městské, jež právě tehdy, patrně ne bez bouře, nastoupila, byla prostředkovací úloha Rokycanova zcela nasnadě a tím také smír byl snazší[4]. Nyní o tom přibyla nová zpráva v jednom z oněch souborů žalob na Rokycanu, jichž z té doby známe několik, zpráva, jež zdá se býti na Eneášovi nezávislou[5].

Než Eneáš Silvius přece však při této příležitosti nevychází bez viny; ani ne tak tím, že zcela po způsobu svých klasických vzorů neváhal Žižkovi v ústa vložiti řeč zcela smyšlenou, v níž tento, svými úspěchy prý zpyšnělý, s účinným odkazem na vlastní nezištnost i ne-

[1] Kapit. 45: „Exiit ergo [Rok.] consentientibus civibus et in castra profectus civitati Çischam conciliavit“.

[2] Zd. Nejedlý, Mládí M. Jana z Rokycan v ČČM. 1899. 528.

[3] Bartoš, Žižka a Rokycana v ČČM. 1924. 4.

[4] O tom všem sr. Bartoš na uv. m., jehož výklad událostí z té doby je velmi bystrý, třebas ve všem s ním lze těžko souhlasiti.

[5] Je to uvedený již Bartošem (3[8]) citát ze žalob rukopisu petrohradského (F. IV. 102), jenž praví o Rokycanovi, pokračuje tak v líčení jeho zrádných pletek, obracejících se prý dříve proti Žižkovi a způsobivších pohromu malešovskou: „et postmodum cum Zischka ut traditor composuit“. Bartoš míní, že je to již ohlas kroniky Eneášovy, s čímž však nesouhlasím, třebas žaloby ty vznikly až r. 1461 (s osobou Václava z Krumlova, jenž zemřel 13. prosince 1460, nemají souvislosti, zato věcně s jeho obdobnými žalobami z r. 1455): autor žalob sotva by si dal ujíti příležitost, aby se na papežského autora k dotvrzení odvolal, a ani jinak neukazuje vliv „České kroniky“ Eneášovy.

přemožitelnost pobízí svůj lid k útoku na Prahu, nebezpečnější prý než cizí, vnější nepřátelé — jako spíše svou charakteristikou slepého vůdce, jenž k lidu promlouvá, vstoupiv na vinný sud. Je to obhroublá triviálnost, jíž bychom nečekali právě u humanisty, jenž měl smysl pro osobnost a její velikost i u Žižky, triviálnost, která později u Hájka rozrostla v plné šíři. Avšak co nepřekvapuje u Hájka, vadí u Eneáše[1].

Pojetí papežského historika pronikalo rychle v kruhy katolické v Čechách i v zemích vedlejších. Vidíme to zvláště u hlavního representanta českého katolictví v době Jiříkově, biskupa vratislavského Jošta z Rožmberka, jenž si dal v Římě zajímavé dílo papežovo záhy opsati, patrně hned r. 1458—1459, za svého tam pobytu[2]. Ani Jošt neváhal v jednom ze svých politických memoriálů, určeném královně Johanně, umístiti Žižku v pekle vedle všech jiných násilníků, zcela po příkladu Eneášově[3]. Ozýval-li se tu v Joštovi vedle katolického preláta i magnát, syn páně Oldřichův, v pojetí známého fanatika Hilaria Litoměřického, jež se nám podává v charakteristické formě kázání, můžeme

[1] Bartoš (v ČČM. 1924. 7 i „Sporné otázky“ 11—12) míní, že jen surovou smyšlenkou Eneášovou, stejně falešnou jako zpozdilou, je představa, jako by Žižka chtěl zbořiti tehdy Prahu: podle Bartoše Žižka k hlavnímu městu přitáhl, aby na ní, vlastně jen na Staroměstských vynutil záruky a smluvil podmínky výpravy na Moravu. Než, i když připustíme, že nová správa městská pokusila se již v červenci neb v srpnu o smíření Žižky, nelze věřiti, že tentokráte se dal Žižka usmířiti tak lehce. Praví-li St. let. češ. 63, že přitáhl ku Praze „s Žateckými, Lúnskými, Klatovskými a s mnoha jinými městy ... a položil se u Libně proti Pražanům“, svědčí to o velikých přípravách, jež sotva měly za účel jen vynutiti na Praze záruky dalšího svorného postupu: tehdy zajisté Žižka chtěl trestati „pokrytce domácí“. A také jeho ironická poznámka při smíření: „Toho smíru bude tak dlúho, jako po smíření u Konopiště“ — neukazuje, že Žižka již příliš věřil Pražanům, a vrhá svůj reflex i na jeho předešlé úmysly. Výmluvnost Rokycany, jenž v této věci vstupuje na místo Želivského, třebas se s ním jinak nesrovnával, ovšem smír v poslední chvíli usnadnila, jenž Žižkovi nebyl lehký, jak svědčí i jeho slova (u Bartoše v ČČM. 1924. 9[22] z vratislavského textu St. letop. čes.): „A křivdy, které jste mně učinili, ty vám odpouštím.“

[2] Sr. list zástupce Vratislavských v Římě Merbota 15. března 1463 v SS. rr. Sil. VIII. 178. Od Jošta snad ji měl, jak se domýšlí Merbot, známý odpůrce krále Jiřího ve Vratislavi Dr. Mik. Tempelfeld: ten opravdu měl v jednom ze svých rukopisů text kroniky Eneášovy, avšak nevíme určitě, kdy si jej pořídil (sr. Krejčík v ČČM. 1906. 76 a d.). R. 1464 přeložil kroniku do němčiny pro radu vratislavskou Eschenloer (sr. úvod Markgrafův v SS. rr. Sil. VII. str. XI. a d.).

[3] „... ani což násilného, jest věčného. Aneb která jest památka Žižkova i všech jiných násilníkuov, než v hanbě a v zlořečenství a věčném zatracení těch však [sic!: všech], kteříž sú v smrtedlném hřieše sešli“ (Korandův Manuálník — vydal J. Truhlář — str. 203).

vytušiti všecku prudkou vášnivost hlavního činitele veřejného mínění katolického, kněžstva, jež ve své horlivosti, zvláště na kazatelně, zapomínalo všech ohledů. Žižka nemohl býti než „nečistým a zločinným vrahem, neobyčejným lupičem, slepcem, ano slepotou samou,“ který, „zběsilostí štván,“ napadá katolická města se svým vojskem, složeným z luzy, „synů Belialových,“ jež „tento tyran svému vedení podřídil“ [1].

Setba Eneášova slibně vzrůstala. Všecek styk se Žižkou v očích katolického zášti poskvrňoval i pro budoucnost a hanba ta se přenášela i na potomky. Nemohl jí ujíti ani věrný přítel Žižkův Viktorin z Kunštátu a jeho syn, král Jiří. Viktorin se nám v polemické literatuře proti Jiříkovi představuje jako lichotník slepého vůdce, jemuž prý v bitvách koně vodil, „menší jsa ctí... roven však jemu v zločinech a větší ještě ve zradě, nikomu slova daného nedrže a nikdy se nemoha krve lidské nasytiti“ [2]. Proto též katoličtí polemikové opakovali i tradici, jež nepochybně, spojujíc husitského krále se slepým bohatýrem, měla za účel jeho oslavu a vznikla snad v prostředí utrakvistickém, tradici o kmotrovství Žižkově Jiříkovi [3]. Tomuto nepříznivému posuzování Žižky neodolali ani ti z českých katolíků, kteří zůstali za velikého sporu na straně krále Jiřího, vidouce v Žižkovi jen hubitele země, krutého pronasledovatele kněží, jak to vidíme též u Pavla Židka [4].

[1] „Sermo ad senatum, populumque Plznensem“ (vydání M. Millauera 1820) 16 a d. Husité jsou „secta Hus damnatissimi et Wykleff prophanissimi“. Pražané, kteří „cum illo nequam Zyzka malitie sue congesserunt commenta“, jsou jako on „ceci viri“. „Quo miserabiliter vita functo“ stali se vůdci oba Prokopové, „presbiteri a principio, sed postea duces latronum, homicide et terrae Bohemiae immanissimi depopulatores“ (22). Strana někdy Žižkova je „gens inhumana Orphanorum seu Syrotkonum. Syrotkones autem dicti fuere eo, quod orbati fuerint homicida Zizkone: ut quasi lugentes de patre orphani dicerentur. Sed certe pocius orphani, omni bonil tatis spe orbati. Vere orphani active, qui terram devastantes, filios a maternis uberibus herodiano more abstrahentes in conspectu matrum crudeliter necabant patresque eorum jugulo dabant“ (22—23).

[2] P. Joachimsohn, Die Streitschrift des Minoriten Gabriel von Verona gegen den Böhmenkönig Georg v. Podiebrad vom Jahre 1467 (program realného gymnasia v Augšburce 1895—1896), str. 15.

[3] Citát z traktátu Rudolfa z Rüdesheimu, na nejž patrně naráží Palacký IV. 1. 104 (3. vydání), sr. v mých „Českých dějinách“ III. 1. 216 (u J. Laichtra). Mínění, že tradice byla katolická, bych nyní, po zjištění, jaká byla úcta k jménu Žižkovu mezi utrakvisty, opravil ve smysle v textu naznačeném.

[4] V „Spravovně“ (Tobolkovo vydání) 180: „Potom Žižka vojska nerozpustí, bude páliti zemi, kláštery bořiti, mnichy hubiti, palcátem je zabíjeti.... Povsta potom Rokycan baccalář i počel kázati a počne Prahú mocně vlásti. I vykřikne lid proti slepci Žižkovi. I budú ot něho Pražané poražení u Malešova.“ Je tu odraz

Mezi utrakvisty naopak novým sporem s Římem rostla nálada příznivá Žižkovi, na nějž se tím více vzpomínalo jako na nepřemožitelného vůdce v „božím boji“, čím hrozivěji se utvářel poměr králův k papeži a čím více bylo třeba mysliti na obranu proti novým kruciátám. Bylo to zvláště zrušení kompaktát r. 1462, jež v lidových vrstvách utrakvistických oživilo staré žáry. Ulice hlavního města opět byla plna satiry, slovem i pérem a štětcem, na papeže, kněze i mnichy, jako kdysi na počátku válek husitských[1]. A na tomto rušném pozadí tím účinněji se odrážel obraz Žižky, „našeho bratra věrného“, tak, jak nám jej předvádí i přímo nazývá současná obrazová antithese k pronásledování apoštolů: slepý Žižka tu jede na koni v čele cepníků, před sebou maje kněze s monstrancí, jako pravý vzor vůdce lidu ve válce „boží“. A zase se tu v průvodním textu ozývá věrná ozvěna listu Žižkova k Domažlickým z r. 1422, jenž se tak hluboce vryl svou pádnou statečností v srdce lidu, že stal se stálým průvodním motivem ohroženého husitství i češství: vždy se ozval, když šlo o osud víry i národa, jako stejně mužná parafrase oněch kovových veršů písně válečné: „Nepřátel se nelekajte, na množstvie nehleďte . . .“, jež, nikoli náhodně, čteme zároveň pod dotčeným obrázkem. I ve vzrušení před druhou válkou husitskou vytanula opět v duši lidu nezapomenutelná představa nedávných bojů, kdy Češi „s málem neoděného lidu množstvie voděncuov poráželi, majíc haytmana bratra Žižku slepého . . .“[2]. S tím byla zároveň spojena i apotheosa Žižkova: proti katolické představě o Žižkovi v pekle tu vědomě vystupuje představa jeho v nebi před trůnem božím, držícího klíče a korouhev[3]. Obecný zájem o Žižku se projevil i tím, že

mínění o zrádné měnlivosti Rokycanově, jež jsme již našli v žalobách na Rokycanu, dotčených výše 61[5].

[1] O tom sr. doklady u K. Chytila, Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese (1918) 192 a d.

[2] Tento obrázek z rukopisu jenského i s textem otiskl již Tomek, Jan Žižka; sr. i přílohu „Sborníku Žižkova“ č. 8. Sr. i Chytil na uv. m. 197 i Zd. Nejedlý, Oldřicha Kalenice z Kalenic Satyrický list Luciperův ve Věst. Spol. N. 1903, č. II., str. 10—11. Chytil 140 rukopis jenský i o něco starší, podobný sborník göttinský, jež oba mají stejné předlohy, klade asi do sedmdesátých let 15. století, stejně jako Nejedlý 5 (sr. i „Dějiny husit. zpěvu za válek husitských“ 264), avšak jejich předlohy náležejí již letům šedesátým (sr. zvláště u Nejedlého u poznámky o příhodě brozanské a shodu „stromů smilstva“ — tamtéž 10 — s obrázky, dotčenými u Eschenloera v citátu Chytilově 193[214]). — O starších reflexech stejné nálady sr. výše str. 6.

[3] Obrázek ten je jen v rukopisu jenském, nikoli však göttinském, takže lze tvrditi, že obraz ten patří až letům sedmdesátým, na něž by ukazovala i za Žižkou

obrazy jeho zdobena byla domovní průčelí. Zajisté případ pražský, o němž víme právě z doby Jiříkovy[1], nebyl ojedinělý.

A kult Žižkův stoupal, když opět se zdálo, že od katolické ciziny, pozdvižené proti Čechám jménem víry, hrozí nebezpečí stejně utrakvismu, jako národu, jehož většina i s králem se k němu přiznávala. Válka nabývala tak zmocněného rázu náboženského i národního, jevícího se nejpatrněji v bestialitách křižáckých. Znamení k tomu, aby se lid vzchopil k boji na obranu svou i kalicha, pamatuje na pokusy krále Zikmunda, jenž „se všemi okolními zeměmi v mocné ruce a bezčíslným vojskem pěším i jízdním“ táhl na Čechy s pyšnou důvěrou ve svou moc i vítězství — vyšlo na samém počátku r. 1469, v době velikých vojenských příprav Jiříkových, nedlouho před vpádem Matyáše Uherského do Čech, nikoli však od krále, jenž sám s politickou rozvahou střežil se vtisknouti válce povahu fanatismu náboženského, nýbrž ze středu utrakvismu samého. V ohnivém manifestu[2], v němž chvěje se žár podobných projevů z počátků válek husitských, ke „všem věrným Čechům a Moravanům, pravdy boží pravým milovníkům a svého jazyka českého následovníkům“, ozvou se opět nejen zcela určité ohlasy známého listu Žižkova k Domažlickým, i chorálu táborského, nýbrž i přímo jméno „bratra Žižky slavné paměti“, s nímž „maličko věrných Čechův... nebranných a neoděných, samou vírou Kristovou oděných a nebeskou pomocí a jeho svatou krví posilněných, tak veliká vojska zahnali a porazili sou“. „Není ukrácena ruka Páně“ a jest „lépe na pravdě umříti, než bychom, hanebně od ní odstoupíc, živi zůstali.“ Se vzpomínkou čistě žižkovskou na statečnost předků, kteří „pro svú vlastní věc a při, pro kopu platu nebo pro deset“ nebezpečné boje podstupovali — oč více třeba se zasaditi za pravdu „nevýmluvně dražší a lepší“, zvláště mají-li Češi „bohatého pána, ježto nám za škody stojí a nás neopustí“ a kromě vítězství odmění je i věčnou radostí — se spojují odkazy na biblické vzory starozákonní, na Mojžíše, Jozue, Gideona, Jefte, Samsona, Davida i Makkabejské a manifest vrcholí ve vášnivé výzvě, jež zase při-

postava Rokycanova († 1471), ač není-li to Jakoubek (sr. Nejedlý 6). Přes to však možno se domnívati, že představa Žižky v nebi byla starší a že pohnutá léta šedesátá jsou její rodnou půdou.

[1] V Praze, na Starém městě, byl to dům č. 437, jenž již r. 1459 sluje „u Žižky“, protože na něm byl Žižka namalován. Teige, Základy star. místopisu praž. I. 722 se o obraze zmiňuje až při r. 1488, Toman, O podobiznách a pravé podobě Jana Žižky z Trocnova (separát z „Květů“ 1892) str. 4 již při r. 1463.

[2] AČ. XX. 557 a d.

pomíná staré zvuky z dřívějška: „O věrní Čechové a Moravané, procitte ze sna, již je hodina ... Braňte toho a hajte toho a zachovávejte to, což Vám Pán všemohoucí ráčil dáti z své milosti nad jiné národy a jazyky ... Ó lide český výborný, ó lide bojovný, nezkracujte tak marně, tak lehce a tak nedbanlivě tak velkých darův božích ...“.

Stopy tohoto roznícenéhо pathosu, jenž mocně a důstojně promluvil v těžké chvíli, jsa věren starým, slavným tradicím, shledáme tehdy i v jiných příležitostných projevech, také v onom zajímavém spisku, jímž se anonym, nepochybně Martin z Krčína, někdy na počátku r. 1470 obracel především k někdejšímu bratrstvu orebskému[1]. V jeho odporu proti Němcům a mnichům, jichž král i zemané šetří, chovajíce tak „hady a ščíry v ňadrech svých“, nechybí ani odkaz na Žižku, jenž tu opět je provázen reflexem listu k Domažlickým. „Ó, kdes ty, malý Jindřišku, aneb ty, Žižko! Jižť skoro ostatek zahyne. Pomoz, Pane bože i svatý Václave[2]!“ „Však budete-li vieru mieti jako hořčičné zrno a nebudete pochybovati, vedle viery vašé stane se vám. Zdali nepomníte, kterak nás milý Buoh zprostil od mladého krále[3]? Aneb předky naše, kteříž s málem pro množství váleli, aneb Žižku[4]?“

Tato nálada úcty a lásky nepominula s nebezpečím, nýbrž byla i nadále vřelým pojítkem uklidnělých Čech doby jagellovské s bouřlivou minulostí a s jejím slepým hrdinou. Žižka husitským Čechám zůstává trvalým představitelem české statečnosti, ať se tyto hlásí k jakýmkoli směrům. Patří sem, třebas jen krátkou zmínkou, humanista Viktorin Kornel ze Všehrd, vyrostší za mocných dojmů druhé války husitské a lišící se tak výrazně od bývalých svých přátel z kruhu Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, jenž sám, jsa v té příčině mluvčím i druhých přátel, díval se na dějiny husitské slávy i na Žižku zcela pod zorným úhlem Eneáše Silvia[5]; Všehrd byl v tom ukazatelem cest i jiným kališ-

[1] Sr. Bartoš, Kněz Martin zv. z Krčína v ČČM. 1917. 137.

[2] Tamtéž 282.

[3] Ladislava Pohrobka.

[4] Tamtéž 284.

[5] Žižka u Všehrda našel své místo v známém úryvku jeho „Knih devaterých“ (vydání H. Jirečka) na str. 5 o české mužnosti: „Nechci připomínati o potomcích ženách [mluvil před tím o Libuši, Vlastě, Šárce] a nedávních, kteréž, k těm starým podobné mužností jsúce, německých mužóv byly jsú statečnějšie a s statečným Janem z Kalicha, jako někdy za starých Čechóv Oldřich, Spytihněv, Soběslav, Vladislav, Břetislav a jiná kniežata, všecky Němce z země České jsú vyplely.“ Lze tu připomenouti i jeho latinské verše z invektivy proti papeži z první poloviny let devadesátých 15. století:

„Boemicus sanguis, si quot tibi restat aviti
roboris, indigno subtrahe colla jugo“ (tamtéž 531).

níkům, jimž nové proudy kulturní nezůstaly lhostejny, třebas tento tón národní hrdosti, souvisící s kultem Žižkovým, ozve se v znárodnělém humanismu českém řidčeji, než bychom čekali. Náleží sem též, pokud pokojnému a všecko násilí odmítajícímu členu Jednoty bratrské bylo to možno, Bratr Tůma Přeloučský[1]; bezděčný odraz tohoto kultu Žižkova však najdeme i v kruzích českého Němectva. Zde na konci 15. století mostecký M. Jan Lvův uznal i u Žižky rys, jenž byl tehdy obecně ceněným rysem české povahy národní, jeho věrnost slovu danému[2].

V době Jiříkově, kdy husitské Čechy byly opět vystaveny nebezpečím největším, v době, jež věřila v zázračnou pomoc, které se dostávalo Žižkovi, věrnému služebníku božímu, a jež proti katolické tradici, slepého hrdinu zaklínající do pekel, uznávala jej za hodna, aby stál v nebi před samým trůnem Hospodinovým[3] — zajisté byl vhodný psychologický moment, aby vznikla tradice, přesvědčená, že i příště, až národ a víra budou v krajním nebezpečí, Žižka svým věrným Čechům přijde na pomoc a opět jim bude nepřemožitelným vůdcem. Byla to jen

[1] V listu Albrechtovi ze Šternberka r. 1502 (rukopis knihovny Národn. musea IV H 8, f. 70b a d.) se zmiňuje, jak bůh proti Zikmundovi, „vzbudil lid chaterný v Praze a neoděný [zase ohlas listu k Domažlickým] a postavil jim Žižku hejtmana, jednookého a potom slepého, aby ten všecky boje i věci bojovné řídil a porážku činil. A tak to Pán Bůh zpuosobil, aby beze všeho podezření bylo známo, že jest jeho dílo, a aby divné bylo před očima lidskýma, kteříž by se tomu dívali". Bůh též se odměnil Viktorinovi z Kunštátu, jenž „věrně a upřímně se měl s lidem chaterným a jich hejtmanem slepým, bojuje proti nepřátelům jich, věře tomu, že boj boží bojuje": za to se jeho syn Jiří stal králem.

[2] O tom sr. ve „Sborníku Žižkově" (1924) v článcích V. Novotného „Žižka a Mostští" str. 81 a d. Novotný zde dovozuje, že tradice ta má nepochybně historické jádro. Žižka, pravděpodobně někdy před r. 1409, ocitl se v zajetí Mostských a osvobodil se slibem, že městu v budoucnosti škoditi nebude. A slib tento mu Mostští připomenuli po pádu Chomútova v březnu r. 1421, když i jim hrozilo od něho nebezpečí, a způsobili, že tentokráte výprava Táborských i Pražanů se stočila jinam a že k pokusu o Most se strany husitské došlo později, a to bez účasti Žižkovy. O tradici lidové, jež ovšem nedbá příliš správného sledu událostí a spojuje působivé zakročení Mostských až s domnělou porážkou Pražanů před Mostem, tedy o něco později, než vykládá Jan Lvův — se zmiňuje J. Fr. Urban v Čes. lidu 1924. 323—324 (sr. též zde výše str. 16[3]). Místo, kde byl Žižka zajat, ukazovalo se „na luzích" („Lauchfurt"); u Žižkova mostu („Žižka-brückel"; sr. i výše str. 16[2]) prý donedávna byl nápis o úspěchu Mostských. Že v prvních dnech srpna 1421 Žižka, právě úplně osleplý, vytáhl s Pražany k Mostu a došel až do Loun, víme z Vavřince z Březové 508—509: vrátil se nepochybně, ježto Míšňané od Mostu již odtrhli.

[3] Jak byl staven v kultu vedle Husa a Jeronyma, sr. výše 45[2].

ušlechtilejší variace pověsti, o níž jsme již slyšeli, pověsti o bubnu Žižkově, jehož zvuk zahání všecky české nepřátele. A tato lidová víra se snad již tehdy spojila s horou, shlížející v Táborsko, opředenou již z dřívějška pověstmi, jimž kamenný val na vrcholu se skálou podobnou bráně byl vděčným podnětem — s Blaníkem[1]. Sem, kde hned r. 1420 se stal se strany Táborských pokus o osazení hory, jehož zmar tradice lidová spojila s tajemným zmizením Táborů, jako by tito se propadli do skály a zde tvrdě usnuli — lidové sebevědomí, nemohoucí zapomenouti doby, kdy lid z nejhorší tísně si pomohl se svým slepým vůdcem sám, položilo i pobyt svého hrdiny s jeho statečnou družinou: úloha, jež jindy a jinde připadala panovníkům, kteří se lidu vryli v paměť, zde přísluší prostému zemanskému bojovníku, jenž tak skvěle ztělesnil lidový ideál statečnosti i zbožnosti zároveň, sloužící oddaně bohu i svému národu. Snad se starými již, mlhavými představami mythologickými o knížeti v hoře se tu spojila vzpomínka na historickou událost, jež mocně zasáhla v osudy lidu a s níž fantasie lidová, třebas nesprávně, uvedla v souvislost i Žižku: snad byly to Lipany, odkud zbytkům vojsk bratrských tradice dala uniknouti do Blaníku, vděčně vzpomínajíc, že přese všecky bědy, jež lidu bylo snášeti za války husitské, sedláci v polních vojskách bratrských, převahou složených ze sedláků, nacházeli jedinou příležitost, kde se mohli bez ohledu na svůj původ uplatniti. Jestliže čteme v jednom z proroctví z r. 1605, zachovávajícím však formu starší pověsti, o „vojsku božím“ v Blaníku, o „mužích mocných a rytířských“, kteří na konec Čechy zachrání, lze se snadno domysliti, že se tu míní Táboři. Než jména Žižkova přímo tu nenajdeme, třebas je tu nezbytným doplňkem: jen v pozdní versi domnělého vidění Oldřicha z Rožmberka z r. 1417, jehož nejstarší text náleží asi roku 1660 a při jehož vzniku je účast Balbínova velmi pravděpodobnou[2], se nám objeví na Blaníku veliký a hrozný muž, jenž tu zapálí velikou kupu slámy a v němž lze tušiti Žižku. Jako leckde jinde, i zde protireformace se pečlivě starala, i kruh Balbínův sem po-

[1] K dalšímu sr. kapitolu o blanických rytířích v mé studii „K české pověsti královské“ v Čas. Sp. Přát. Star. XXVI. 25 a d. K tomu sr. článek J. Volfa, Domnělé vidění Oldřicha z Rožmberka r. 1417 v ČČM. 1923. 14 a d.

[2] Sr. Volf na uv. m. 116, jenž na konci svých výkladů připouští jisté účastenství Balbínovo, takže moje mínění, že tu jde o jeho „pia fraus“, podržuje svou váhu, třebas se před Balbínovu zmínku z r. 1664 o „prastarém rukopise rožmberském“, odkud prý „vidění“ má, ještě vsouvají Tannerova „Trophaea“ z r. 1661 a záznam v rukopise univers. knihovny pražské (XVII F 37) asi z konce padesátých let 17. století.

čítajíc, aby potupila a zastřela husitskou minulost a aby její postavy zaměnila svými světci, v našem případě Žižku sv. Václavem. Nestalo se to hned, ježto rozvitou tradici blanickou, jež, jak můžeme z poznámek Balbínových vytušiti, byla ještě v druhé polovině 17. století bohatší, než lze dnes určiti, nýbrž stupňovitě, až se podařilo záměnu sv. Václavem a jeho rytířstvem provésti úplně a tak potlačiti nejasná tušení o jiném vojsku, jež tu vyčkávalo nejosudnějších chvil v historii národní: teprve genius Smetanův mohl nám vrátiti v uměleckém symbolu tuto ztracenou tradici, v níž se nejvýrazněji projevil těsný svazek, jaký stále Žižku spojoval i s dalekou budoucností.

Než úcta k Žižkovi nebyla patrna jen v těchto povznesených formách fantasie lidové, nejlépe vyjadřujících oddanou lásku i důvěru lidu k muži, jenž mu byl vlastním ztělesněním nejcennějších rysů národní povahy a v němž lid ctil sebe sama — nýbrž jevila se i ve všedním životě přenesením jeho jména na osoby zevnějškem jemu podobné. Dosud určitě nevíme, jaký význam mělo slovo „Žižka“, avšak od historického vystoupení hrdinova značí jednookého a tento význam slovo to podržuje pak i dále [1].

IV.

Počátek 16. století přinesl něco, co se nám zdá býti těžko srovnatelným s touto úctou Žižkovou, český překlad kroniky Eneáše Silvia, a to od kališníka Mikuláše Konáče z Hodištkova. Mezi českými humanisty neovládlo stanovisko mladého Václava Píseckého, záhy zmařené naděje české literatury, jehož vlastenectví se nedovedlo srovnati s klevetami a pomluvami, šířícími se po cizině o Čechách dílem Eneášovým [2].

[1] J. Šusta v „Přehledu“ IX. (1911) 375 zaznamenává již z r. 1420—421 „Žižku, nějakého jednookého z Hradiště“ z „Popravčí knihy pánův z Rožmberka“ 43, — vzpomeneme si při tom hned na výraz Vavřince z Březové (FRB. V. 362) o našem Žižkovi: „Johannes Zisca monoculus“ — načež u něho následuje citát z Bohuslava Hasištejnského z r. 1497 o jednookém Antigonovi: „Což mi, zlý Žižko, naději k životu dáváš?“ i doklad z Dubravia, Hist. boiem. — 1575—227 („Zisco, quod monoculus sonat“). Avšak ještě r. 1425 při dobytí Slaného slyšíme, že byl zabit „cliens Srsa monoculus“ (Chron. Trebon. u Höflera, SS. rr. hus. I. 54, což ve St. let. čes. 65 v češtině zní: „panoše Jan Srsa jednooký“: zde se ještě jméno „Žižka“ neozve. — Schaller, Topographie d. Kgr. Böhmen III. (1790) 162 a po něm Millauer, Dipl. hist. Aufsätze über Joh. Ž. z Trocn. 11 připomíná, že od oslepnutí Žižkova v Čechách i mimo ně se říkalo krátkozrakým, ano i slabomyslným lidem: „Du bist ein blinder Žižka.“ Sr. i výše 57 [1].

[2] Sr. článek J. Truhláře, M. Václav Písecký v ČČM. 1876. 92.